

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Émelie Herou

Produktsäkerhet för
konsumenter -särskilt om
återkallelse av farliga varor

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Eva Lindell-Frantz

Ämnesområde
Förmögenhetsrätt/Konsumenträtt

Termin
Vt 2007

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Syfte och problemformulering	5
1.2 Metod och material	6
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Disposition	7
2 EU:S INFLYTANDE PÅ PRODUKTSÄKERHETSREGLERINGEN	8
2.1 Produktsäkerhetsutveckling inom EU	8
2.2 Produktsäkerheten i dagens EU	9
2.2.1 Det nya direktivet om allmän produktsäkerhet	9
2.2.1.1 Utveckling mot maximal harmonisering för konsumentlagstiftningen inom EU	11
2.2.1.2 Innebär produktsäkerhetsdirektivet maximal harmonisering?	11
2.2.2 Standardisering	13
2.2.3 Skyldigheter för tillverkare och distributörer	13
2.2.3.1 Återkallelse och tillbakadragande	14
2.2.3.2 CE-märkning	15
2.2.4 Utbyte av information mellan medlemsländerna	16
3 PRODUKTSÄKERHETSLAGSTIFTNING I SVERIGE	18
3.1 Allmänt om lagstiftningens utveckling	18
3.2 En ny produktsäkerhetslag	19
3.3 Produktsäkerhetsarbetet	20
3.3.1 Generalklausul om säkra produkter	21
3.3.2 Begreppen vara och produkt	21
3.3.3 Definition av säker respektive farlig vara	22
3.3.3.1 Produktsäkerhet som borde krävas	23
3.3.3.2 Riskbedömning för att fastställa säkerhetsnivå	24
3.3.3.3 Åtgärder för att eliminera risker	26
3.3.3.4 Risk för personskada	26
4 ÅTERKALLELSE AV FARLIG VARA	28

4.1	Uppkomsten av återkallelsemöjligheten	28
4.2	Tillsyn av myndigheter	29
4.3	Nuvarande reglering av återkallelse	31
4.3.1	Aktualisering av återkallelse	31
4.3.1.1	Proportionalitetsprincipen	33
4.3.1.2	Försiktighetsprincipen	34
4.3.1.3	Återkallelse för att förebygga skadefall	34
4.3.1.4	Marknadsdomstolens praxis	36
4.3.2	Genomförande av återkallelse	38
4.3.2.1	Erbjudande till konsumenter	39
4.3.2.2	Hur information når konsumenter	40
4.4	Frivilliga återkallelser	41
4.5	Återkallelse- De lege ferenda	42
5	SYNTES OCH AVSLUTANDE REFLEKTIONER	44
5.1	För- och nackdelar med EU:s harmonisering	44
5.2	Det svenska produktsäkerhetsskyddet	45
5.3	Återkallelse av en farlig vara	47
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	49
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	52

Sammanfattning

En möjlighet att ålägga näringsidkare att återkalla farliga varor har sedan 1980-talet funnits enligt svensk rätt. Produkter som innebär risker för människors säkerhet och hälsa är enligt produktsäkerhetslagen farliga. För att förhindra att skador inträffar krävs det att åtgärder vidtas av företagen. Ibland dessa är återkallelse det mest ingripande eftersom tillverkaren skall tillse att exemplaren av den tillhandahållna varan kommer tillbaka från distributörer och berörda konsumenter. När beslut skall tas om en återkallelse skall genomföras är avvägningen central. Konsumenternas behov av skydd och den kostnad som näringsidkaren i många fall ådrar sig måste stå i proportion till varandra. Proportionalitetsprincipen och försiktighetsprincipen är vägledande för att fastställa när en återkallelse är nödvändig. Uppsatsens primära syfte är att undersöka när återkallelse skall genomföras enligt svensk rätt.

År 2004 kom en ny produktsäkerhetslag som ersatte den äldre från 1988. Denna lag genomförde ett EU-direktiv. Med det nya direktivet skall samma regler för produktsäkerhet i EU:s medlemsstater gälla för att varor fritt skall kunna röra sig över gränserna. Lagen betonar näringsidkarens eget ansvar för produktsäkerheten i såväl förebyggande arbete som uppföljning och egenkontroll av de varor som tillhandahålls. Näringsidkare, främst tillverkarna, är de som har ansvar för att tillse att endast säkra produkter finns i handeln. I denna skyldighet ingår att följa varorna, kontrollera och vara beredda att ingripa om en vara visar sig vara farlig. Tillsynsmyndighetens roll är i bakgrunden. För produktsäkerhetslagen är Konsumentverket tillsynsmyndighet och skall genom marknadskontroller och andra påtryckningsmedel få företag att uppfylla sina skyldigheter. Genom samarbete med företag deltar Konsumentverket i arbetet men kan dessutom ålägga en näringsidkare att vidta en åtgärd om denne inte själv tar initiativet. När en näringsidkare skall motverka att farliga produkter rör sig på marknaden skall denne göra samma avvägning som beskrivits ovan.

Sammantaget har ökad medvetenhet hos konsumenterna tillsammans med lagstiftningen lett till utveckling av produkter och dess säkerhet. Samtidigt innebär svårigheten med avvägningar och prioriteringar att utvecklingen av produktsäkerhetsarbetet måste vara ständigt pågående för att möta nya krav i ett föränderligt och mer globaliserat samhälle.

Förord

Med detta examensarbete avslutar jag mina studier på juris kandidatprogrammet och på universitetet.

Jag vill rikta ett stort tack till min pappa, mamma och tre bröder för ert stora stöd, stöttning och aldrig sinande uppmuntran och uppskattning under åren, samt till farmor som alltid funnits där med en öppen famn.

Till Johan; Vilken tur jag har haft som har fått dela livet med dig alltsedan termin ett.

För givande synpunkter på mitt examensarbete tackar jag min handledare jur. dr. Eva Lindell-Frantz.

Förkortningar

CE	Communitas Europea
CEN	Comité Européen de Normalisation (Europeiska standardiseringsorganisationen)
EEG	Europeiska ekonomiska gemenskapen
EG	Europeiska gemenskapen
EU	Europeiska unionen
HD	Högsta domstolen
KO	Konsumentombudsmannen
MD	Marknadsdomstolen
OECD	Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling
PAL	Produktansvarslagen
Prop.	Proposition
PSL	Produktsäkerhetslag (2004:451)
RAPEX	Rapid Exchange of Information System
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SOU	Statens offentliga utredningar
SWEDAC	Swedish Board for Accreditation and Conformity Assessment

1 Inledning

En cigarettändare ska inte explodera i handen och leksaker för barn skall inte innehålla lösa delar, det anses nog vara självklarheter för många. Företag förväntas idag ta ansvar för att se till att de varor som släpps ut på konsumentmarknaden är säkra. Vid köp av en vara räknar vi som konsumenter med att den skall ha en viss standard när det gäller kvalitet och definitivt hålla en skälig säkerhetsnivå. Marknadskrafterna kan till viss del sortera ut de produkter som inte är säkra. Det ligger i tillverkarens intresse att måna om sitt goda rykte genom att erbjuda varor som inte innebär risker för att användare av deras produkter skadas.

Frågor som rör produktsäkerhet och produktansvar har fått allt större betydelse för företagens marknadsstrategier av såväl ekonomiska som etiska skäl. Stora goodwillförluster kan vara resultatet om en produkt orsakar skada. Kostnaderna kan bli stora om företaget tvingas utge skadestånd för en produktansvarsskada. Även om konsumenter generellt sett anses vara medvetna om de risker och de rättigheter de har som konsumenter kan dock detta sannolikt inte ge ett fullständigt skydd.¹ Näringsidkare har främst ekonomiska intressen att uppfylla och vill sälja sina produkter till bästa möjliga pris. Därmed kan en farlig konstruktion eller vara² nå konsumenter som inte har kunskaper om hur säker varan är och eventuella risker med den. Den vanliga uppfattningen är att det är staten som har det yttersta ansvaret för att de produkter som ges ut inte skall innebära risker för den enskilde medborgaren.³ Produktsäkerhetslagen (PSL)⁴ har till uppgift att se till att de produkter som är direkt farliga sorteras bort från marknaden genom att föreskriva det som redan förväntas; att produkter på marknaden skall vara säkra. De skall då inte innebära risker för människors hälsa och säkerhet eller endast en låg risk. Om den inte uppfyller detta definieras den som farlig(8 § PSL).

Då och då kan man läsa att företag återkallar en vara. Datorbatterier som har visat sig kunna fatta eld och inlineshjälmor som ger ett otillräckligt skydd är exempel på detta. Ytterligare exempel är att många leksaker visar sig innehålla smådelar varför leksakskedjor återkallar dem från konsumenterna. Kemikalieinspektionen har varnat för barnsmycken som säljs i Sverige och visat sig innehålla höga halter av bly som kan leda till förgiftning om barnet skulle svälja det.⁵ Ännu har dock inte dessa smycken återkallats. Återkallelse av en produkt är den åtgärd som en näringsidkare förväntas vidta när inget annat medel är tillfyllt. Andra åtgärder kan vara att stoppa försäljningen av varan och att samtidigt sända ut varningsinformation till

¹ Österberg Carl-Johan, *Produktsäkerhet och produktansvar - nya förutsättningar för produktsäkerhetsarbetet*, EU-Biblioteket nr. 10, Ernst & Young, Malmö 1995 s. 2.

² I denna framställning används begreppet vara synonymt med begreppet produkt.

³ Howells Geraint och Weatherill Stephen, *Consumer Protection Law*, 2:a uppl., Ashgate, 2005 s. 453.

⁴ Produktsäkerhetslag (2004:451).

⁵ Westerlund Kenneth, "Giftiga barnsmycken säljs i Sverige", *Sydsvenskan*, 10 mars 2007.

konsumenterna Oftast ligger det i ett företags intresse att återkalla en farlig produkt för att skydda sitt renommé och inte riskera att deras produkt orsakar en skada. Om detta inte sker frivilligt eller efter uppmaning kan företaget åläggas att genomföra återkallelsen(15 §, 27 § PSL). Återkallelse av varor har dock två sidor. Det främjar konsumenters säkerhet men kan i de flesta fall betyda stora kostnader för näringsidkaren. Intresset för konsumenters säkerhet måste därför vägas noga mot vad återkallelseåtgärden skulle innebära för den tillverkare som har att genomföra en eventuell återkallelse. En användning av återkallelse i för stor utsträckning skulle kunna innebära att endast företag med stora resurser vågar satsa på nya produkter som så långt möjligt är kontrollerade att inte vara farliga. Därför är det viktigt att avgöra när en återkallelse, frivillig eller av tillsynsmyndigheten ålagd, skall genomföras enligt produktsäkerhetslagen.

Återkallelse har aktualitet eftersom EU under de senaste åren ”fått upp ögonen” för denna åtgärd medan Sverige har varit ett föregångsland och redan tillämpat återkallelse i snart två decennier.⁶ På grund av marknads-mässiga motiv har EU:s medlemsländer beslutat om en gemensam linje för återkallelse för att produkter skall kunna röra sig fritt på den europeiska marknaden utan att de ifrågasätts. Sverige har överlåtit viss lagstiftningsmakt till EU, vilket inte minst visar sig på produktsäkerhets-området.

1.1 Syfte och problemformulering

Huvudsyftet i uppsatsen är att behandla återkallelse av farliga varor enligt de regler som anges i produktsäkerhetslagen. Min primära frågeställning lyder; När skall återkallelse av en farlig vara genomföras enligt svensk rätt? I frågeställningen ingår att redogöra för vilka normer som enligt svensk rätt skall vara uppfyllda för att en vara anses så farlig att den skall återkallas.

Då EU:s lagstiftning är en del av den svenska rätten kommer uppsatsen att innefatta en granskning över hur produktsäkerhet med särskilt fokus på återkallelse har kommit att regleras gemensamt i medlemsstaterna. Eventuella nackdelar samt fördelar med den tillnärmning som sker ger en bakgrundsteckning till nuvarande svensk lagstiftning på området.

Ytterligare ett syfte är att redovisa och reflektera över vilka konsekvenser den rättsliga regleringen av återkallelser har. Frågor som jag tar upp i anslutning till detta är följande: Är det nödvändigt att en tillsynsmyndighet kan ålägga en näringsidkare att genomföra en återkallelse och vilka följder får detta? Vilket inflytande har höga säkerhetskrav på marknads aktörer?

⁶ Prop 1988/89:23, s. 43.

Sammantaget är avsikten med uppsatsen även att lyfta fram de argument som förs fram i litteraturen, för att avslutningsvis göra en syntes och reflektera över dessa.

1.2 Metod och material

Jag har använt käll- och litteraturstudier enligt traditionell juridisk metod för att redovisa och analysera när svensk rätt påkallar att en återkallelse skall genomföras.⁷ Lagens förarbeten i form av proposition och betänkande behandlar de intentioner som legat till grund för den svenska lagstiftningen. Avgöranden från Marknadsdomstolen tas upp för att exemplifiera lagens tillämpning. Dessa baseras på den lag som förelåg innan nuvarande lagstiftning trädde i kraft år 2004. Eftersom de båda lagarna på vissa punkter är desamma kan de trots allt ge en bild av bedömningen av när en produkt anses vara farlig och återkallas. Det uppmärksammas dock att fallen till stor del berör varor som används av barn.

Doktrin som behandlar produktsäkerhet kommer också tas till hjälp i beskrivningen. Eftersom produktsäkerhetslagen har ändrats relativt nyligen beskriver inte litteraturen om och i så fall hur förändringarna har påverkat det svenska produktsäkerhetsarbetet. För att bättre ge en beskrivning av hur arbetet med farliga varor ser ut i dagsläget kompletteras framställningen med exempel på frivilliga återkallelser som genomförts av näringsidkare samt vissa tveksamma produkter bland annat upptagna på konsumentverkets hemsida. När det gäller EU:s behandling av återkallelse har artiklar av brittiska författare använts.

1.3 Avgränsningar

I framställningen av återkallelse enligt svensk rätt kommer jag att begränsa mig till att behandla den generella regleringen enligt Produktsäkerhetslagen där Konsumentverket är tillsynsmyndighet. Endast återkallelse av varor, ej tjänster kommer att bli föremål för uppsatsen. Trots att lagen även gäller varor som tillhandahålls i offentlig verksamhet kommer uppsatsens fokus att vara på varor i näringsverksamhet. De speciallagar som reglerar områden som t.ex. läkemedel, leksaker och livsmedel kommer endast att beröras i den mån den generella produktsäkerhetslagen kompletterar den specifika lagstiftningen genom att reglera återkallelse även på dessa områden.

⁷ Sandgren Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod och argumentation*, Norstedts Juridik, Stockholm 2006. Avsnitt 6-8 i boken har använts för att formulera avsnittet.

1.4 Disposition

Uppsatsen är disponerad efter principen att ”det allmänna kommer före det speciella”⁸. Övergripande regler presenteras i de inledande kapitlen för att därefter övergå till presentationen av den specifika regleringen av återkallelse. För bedömningen av när återkallelse av en farlig vara ska ske enligt svensk rätt beskrivs i andra kapitlet hur EU:s produktsäkerhetsregler genom direktiv har inflytande på den svenska rätten på området. I kapitel tre presenteras hur den svenska utvecklingen, där produktsäkerhet och även återkallelse hade starkt fäste redan före EU-inträdet, har jämkats samman med gemenskapsregler. För bestämmande av när återkallelse skall genomföras är det essentiellt att i detta kapitel om den svenska produktsäkerhetslagen söka definiera vad som anses vara en farlig vara enligt denna. I det fjärde kapitlet når uppsatsen kärnan i frågeställningen de vill säga när en produkt anses vara så farlig att den skall återkallas. I samband med denna redovisning anges även hur en återkallelse skall gå till enligt svensk rätt, samt exempel på när återkallelser av varor har skett. Fortlöpande i uppsatsen ges vissa egna kommentarer. Uppsatsen avslutas med egna reflektioner i kapitel fem över vad som framkommit i förevarande arbete.

⁸ Sandgren Claes, Stockholm 2006, s. 68.

2 EU:s inflytande på produktsäkerhetsregleringen

2.1 Produktsäkerhetsutveckling inom EU

Från kol- och stålunion under tidigt 50-tal utvecklades samarbetet inom Europa då Romfördraget 1958 trädde i kraft och Europeiska Ekonomiska Gemenskapen (EEG) bildades. Dess mål var en gemensam marknad med fri rörlighet för varor och senare även tjänster, kapital och människor.⁹ Romfördraget behandlade inte konsumentskydd, utan hade andra ekonomiska mål. Frågor inom konsumentområdet kom först 1975 då rådet gav ut en resolution¹⁰ med riktlinjer om att konsumenter bland annat skulle skyddas mot hälso- och säkerhetsrisker.¹¹ Bakgrunden till en harmonisering av säkerhetskrav var för att följa de två grundmotiven inom EU; dels fri rörlighet för varor, dels skydd för konsumenters hälsa. Dessa motiv uttrycks idag i artikel 28 och 153 EG-fördraget. Direktiv utfärdades som medlemsstaterna hade att rätta sig efter i sin lagstiftning för att uppnå en gemensam reglering för ett stort antal grupper av produkter. Ett direktiv är bindande till sitt innehåll, men länderna får välja hur det ska implementeras.¹² De olika kategorier av produkter som reglerades i direktiven var bland andra kosmetika, motorfordon, läkemedel, livsmedel och kemikalier. Det lades ned mycket tid på att utforma direktiven som blev mycket tekniskt detaljerade. Den komplicerade utformningen ändrades på 80-talet genom det som kallades "the new approach". På svenska benämns denna modell för utformning "den nya metoden". Härvid kom direktivens utformning att begränsas till att endast beskriva grundläggande gemensamma krav på produkter som skulle få släppas ut på den europeiska marknaden.¹³ Detaljerade tekniska specifikationer skulle istället definieras i europeiska gemensamma standarder.¹⁴

Därefter har ett stort antal ytterligare direktiv, exempelvis för leksaker, utformats enligt den nya metoden.¹⁵ Dessa direktiv har förmått medlemsstaterna att reglera produktsäkerheten på ett stort antal områden. Regleringen genom direktiv på specifika områden som i medlemsstaterna resulterade i lagar har dock inte varit heltäckande. För att komplettera denna

⁹ http://www.eu-upplysningen.se/templates/EUU/standardTemplate____1635.aspx, senast besökt 2006-12-06.

¹⁰ Rådets resolutioner beskrivs på Riksdagens hemsida "EU-upplysningen" icke vara rättsakter i egentlig mening eftersom de inte regleras i fördragen. De antas dock på många verksamhetsområden för att ange politisk inriktning eller uppmana till åtgärder. Resolutionerna återfinns i Europeiska gemenskapernas officiella tidning (EGT).

¹¹ SOU 2003:82 Säkra produkter, s. 185.

¹² http://www.eu-upplysningen.se/templates/EUU/standardTemplate____2900.aspx, senast besökt 2007-01-06.

¹³ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 61.

¹⁴ Se avsnitt 2.2.2. om standardisering.

¹⁵ Norin Anders, "Ny produktsäkerhetslag", *Ny Juridik* 3: 2004, s.7.

behövdes en allmän reglering.¹⁶ Detta ledde till antagandet av ett allmänt produktsäkerhetsdirektiv som omfattade alla konsumentvaror år 1992.¹⁷ Detta ersattes sedan av ett nytt produktsäkerhetsdirektiv från 2001.¹⁸

2.2 Produktsäkerheten i dagens EU

EU:s reglering på produktsäkerhetens område är idag väl fungerande enligt en nyligen publicerad engelsk artikel.¹⁹ Författarna, två professorer på konsumenträttens område, anser att det är positivt att den nya metoden för att utfärda direktiv medverkade till att regleringen kunde utvecklas till att omfatta fler områden. Det innebar allt större betoning på att produkter på marknaden skulle vara säkra vilket gynnade konsumenterna

Det allmänna produktsäkerhetsdirektivet från år 1992 fyllde sitt syfte att göra produktsäkerhetsregleringen mer fullständig genom ett allmänt krav på att produkter skulle vara säkra. Direktivet ställde dessutom krav på att medlemsstaterna inrättade ansvariga tillsynsmyndigheter som skulle tillse att reglerna efterföljdes. Viktigt var även att dessa myndigheter ålades att underrätta EU-kommissionen om produkter som inte uppfyllde säkerhetskraven så att denna information kunde spridas till övriga medlemsländer och gemensamma åtgärder kunde vidtas.²⁰ Detta meddelandesystem kallas RAPEX (Rapid Exchange of Information System) och startade redan år 1984 men har sedan successivt reviderats. Systemet kommer att beskrivas närmare i avsnitt 2.2.4. Samarbetet mellan EU:s länder ökade under nittiotalet och lagstiftningen som implementerats genom produktsäkerhetsdirektivet från år 1992 behövde förbättras. Den samlade regleringen för produktsäkerhet beskrivs som väl etablerad och fungerande redan vid 2000-talets ingång.²¹ Dock fanns ett behov av ett nytt direktiv som skulle förbättra arbetet för säkra produkter i EU ytterligare genom att tvinga företag att ta ett stort ansvar för sina produkter.

2.2.1 Det nya direktivet om allmän produktsäkerhet

Med stöd av artikel 95 i EG-fördraget antog Europaparlamentet rådets direktiv 2001/95/EG om allmän produktsäkerhet den 3 december 2001. Direktivet trädde i kraft den 15 januari 2002 och skulle ha implementerats i medlemsstaternas lagstiftning två år senare. Liksom för det direktiv det ersatte föreskrevs redan i inledningen²² att målsättningen var att förbättra

¹⁶ SOU 2003:82 Säkra produkter, s. 185.

¹⁷ Rådets direktiv 92/59/EEG av den 29 juni 1992.

¹⁸ Rådets direktiv 2001/95/EG av den 3 december 2001, beskrivs närmare i avsnitt 2.2.1.

¹⁹ Fairgrieve Duncan, Howells Geraint, "General Product Safety-a Revolution Through Reform?" *Modern Law Review* 2006 69 1 s. 59-69.

²⁰ Fairgrieve och Howells, 2006 s. 59.

²¹ Fairgrieve och Howells, 2006 s. 59.

²² Direktiv 2001/95/EG, Inledande punkter 2-6.

funktionen hos den inre marknaden samtidigt som en hög skyddsnivå för konsumenters hälsa och säkerhet skulle säkerställas. Detta skulle ske genom att tillgodose att alla produkter var säkra när de släpptes ut på marknaden. Direktivet gällde även för de produkter för vilka en specialreglering fanns genom att utgöra ett komplement för det den specifika lagstiftningen inte uttryckte. Speciallagstiftning går enligt *lex specialis* före den allmänna men i flera fall är produktsäkerhetsdirektivet mer detaljerat. Många produktområden som möbler, cigarettändare, pyrotekniska varor, cyklar, brandvarnare och brandsläckare saknar specifik EU-lagstiftning. Då är direktivet tillämpligt i sin helhet.²³ För dessa varor är den allmänna regleringen helt avgörande.

För att utröna om produktsäkerhetsdirektivet är tillämpligt på en viss produktsäkerhetsfråga finns ett vägledande dokument.²⁴ Det kan som exempel vara en leksak i handeln som bedöms behöva återkallas. Avgörande är om det finns ett specifikt direktiv som reglerar frågan. Om detta i samma syfte som det generella direktivet är tillämpligt används det specifika direktivet.²⁵ För leksaker finns ett direktiv²⁶, vilket inte innehåller bestämmelser om återkallelse. Det generella produktsäkerhetsdirektivet får i detta fall träda in.

Direktivet bedöms innebära genomgripande förändringar på produktsäkerhetens område i EU:s medlemsländer och väsentligt ändra kraven på näringsidkare att kontrollera och vid behov ingripa när deras produkter visar sig vara farliga. Av betydelse är att företagen numera tvingas meddela tillsynsmyndigheter om eventuella problem med säkerheten gällande en produkt. En tätare dialog mellan företag och myndigheter krävs således. Information om en produkts säkerhet får inte hållas hemlig. De förändringar som direktivet har inneburit för näringsidkarna i Europa är framför allt plikten att underrätta ansvarig tillsynsmyndighet om farliga produkter och att tillsynsmyndigheterna har nya möjligheter att kunna ålägga näringsidkare att återkalla varor.²⁷

I svensk rätt har direktivet implementerats genom den nya produktsäkerhetslagen.²⁸ Som kommer att redovisas för i nästa kapitel är åläggande om återkallelse inte något nytt i svensk rätt utan detta har funnits sedan lagen om produktsäkerhet antogs i Sverige på 80-talet.²⁹ Därför kan det antas att det nya direktivet inte innebär lika stora förändringar i Sverige som i andra EU-länder.

²³ SOU 2003:82 Säkra produkter, s. 207.

²⁴ Generaldirektoratet för hälsa och konsumentskydd, (GD SANCO), *Vägledande dokument om sambandet mellan det allmänna produktsäkerhetsdirektivet och vissa sektorsdirektiv med bestämmelser om produktsäkerhet*, November 2003, s. 5.

²⁵ Generaldirektoratet för hälsa och konsumentskydd, (GD SANCO), 2003, s. 7.

²⁶ Rådets direktiv 88/378/EEG, om leksakers säkerhet.

²⁷ Fairgrieve och Howells, 2006 s. 59.

²⁸ Produktsäkerhetslag (2004:451).

²⁹ Prop. 1988/89:23 om produktsäkerhetslag, s. 1 f.

2.2.1.1 Utveckling mot maximal harmonisering för konsumentlagstiftningen inom EU

Howells redogör för utvecklingen inom EU mot maximalt harmoniserande lagstiftning i en artikel som beskriver produktansvarsområdet.³⁰ Tillsammans med Fairgrieve hävdar han i en annan artikel att det finns en tendens att direktiven gällande konsumentskydd inom EU på senare tid har blivit maximalt harmoniserande, det vill säga de sätter en övre gräns för hur långt medlemsländerna kan gå i sin lagstiftning.³¹ Tidigare innebar EU:s direktiv att en undre gräns föreskrevs som medlemsländerna kunde välja att utveckla. Även om en harmonisering, genom att ange såväl en undre som en övre gräns för produktsäkerhet, är önskvärd på många områden anser Howells att EU eventuellt har gått fram för snabbt. I artikeln kritiserar därför EU-kommissionen för att inte längre garantera konsumenten bästa möjliga skydd utan att istället fokusera på marknadsintressen. Regler som ansågs vara förtäckta handelshinder har sedan tidigare varit förbjudna för den enskilda medlemsstaten att instifta, men inte att ha nationella skillnader i sitt konsumentskydd. Howells menar att EU-kommissionen gör fel i att maximalt reglera områden där EU-länderna har egna nationella system som borde respekteras.³² I artikeln hänvisas till fall från EG-domstolen gällande produktansvar om konsekvensen av maximal harmonisering. Exempelvis tillät Frankrikes lagstiftning, före implementeringen av produktansvarsdirektivet³³, ersättning till skadedrabbade konsumenter som underskred 500 Euro. Produktansvarsdirektivet föreskrev att ersättning endast skall utgå om denna summa överskrids. Frankrike tvingades att ändra sina regler.³⁴ I Spanien tilläts ej en person som fått smittat blod att förlita sig på en nationell lag som var mer förmånlig än direktivet.³⁵ De två rättsfallen visar enligt Howells att direktivet gällande *produktansvar* är maximalt harmoniserande. Hur trenden ser ut på produktsäkerhetsområdet redovisas för i nästa avsnitt.

2.2.1.2 Innebär produktsäkerhetsdirektivet maximal harmonisering?

En intressant fråga som Howells tar upp är om produktsäkerhetsdirektivet från 2001 har lett till maximal harmonisering. Om direktivet tolkas på detta sätt torde det innebära att medlemsstaterna inte kan ha regler som innebär ett starkare skydd för konsumenterna än direktivet ger möjlighet till.

EU:s direktiv röstas dock igenom på olika sätt och det kan vara skillnad mellan direktiv som antagits med stöd av artikel 94 respektive artikel 95 i

³⁰ Howells Geraint, "The Rise of European Consumer Law-Whither National Consumer Law?", *Sydney Law Review*, 28, 1, 2006, s. 63-88.

³¹ Fairgrieve och Howells, 2006, s. 68-69.

³² Howells, 2006, s. 64-65.

³³ Rådets direktiv 85/374/EEG om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om skadeståndsansvar för produkter med säkerhetsbrister.

³⁴ Mål 52/00 *Commission v France* [2002] ECR I-3827.

³⁵ Mål 183/00 *Gonzalez Sanchez v Medicina Asturiana* [2002] ECR I-3901.

EG-fördraget. Produktsäkerhetsdirektivet antogs med stöd av artikel 95 EG-fördraget liksom många andra direktiv på produktregleringens område. När ett direktiv antas med stöd av artikel 95 måste rådet ha kvalificerad majoritet. Det maximalt harmoniserande produktansvarsdirektivet hade, till skillnad från direktivet om produktsäkerhet, antagits med stöd av artikel 94 enligt vilken rådet måste vara enhälligt. Den svenska utredningen om produktsäkerhet hävdar att harmoniseringsåtgärder antagna med stöd av artikel 94 överhuvudtaget inte ger medlemsstaterna möjlighet att behålla eller införa bestämmelser som avviker från EU-lagstiftningen.³⁶ Genom att gemenskapsrättsliga harmoniseringsåtgärder antagits med stöd av artikel 95 så kan de anses mer oklara och därmed tillåta en viss nationell frihet. Visserligen får medlemsstaterna hos kommissionen ansöka om vissa nationella undantag som de vill behålla efter en harmonisering. Kommissionen ska då inom sex månader besluta om undantaget är godtagbart eller utgör ett förtäckt handelshinder och därmed hindrar den inre marknadens funktion. Länderna får dock inte med stöd av artikel 30 i EG-fördraget anta en bestämmelse som är strängare än direktivet. Därmed kan produktsäkerhetsdirektivet ses som maximalt harmoniserande trots att det har antagit med stöd av artikel 95.³⁷

En orsak till att utvecklingen gått mot maximal eller fullständig harmonisering som tidigare redovisats för är ambitionen att varor ska kunna röra sig fritt på den europeiska marknaden. Rörelsefriheten ska inte hindras av att vissa länder har strängare regler för produktsäkerhet än andra. Samtidigt är direktiven tolkningsbara hävdar Howells och därmed svåra att klassificera med avseende på om en bestämmelse är strängare utformad än en annan. Enligt Howells skulle EU-kommissionen antagligen inte idag argumentera för att det äldre produktsäkerhetsdirektivet från år 1992 var annat än maximalt harmoniserande. Trots att det finns bestämmelser i det nya produktsäkerhetsdirektivet,³⁸ som tillåter att länderna anger speciella varningar på produkter som släpps på den nationella marknaden, är troligen detta maximalt harmoniserande.³⁹

En reflektion som jag gör efter att ha tagit del av diskussionen om maximal harmonisering, är om medlemsstaterna och då även Sverige har tolkat direktivet att rymma möjligheter till en mer beskyddande nationell lagstiftning. Det kan innebära att Sverige tvingas ändra lagen för att lägga den på EU:s nivå. Samtidigt kan det ses som önskvärt med en gemensam reglering på produktsäkerhetsområdet. Tillverkare kan gynnas när den europiska standarden blir mer entydig. Medlemsstaternas begränsade bestämmanderätt kan dock ifrågasättas. Med många medlemsstater i EU är det enligt min mening förstäligt att olika traditioner med olika krav uppkommer, som kan vara svåra att utjämna länderna emellan.⁴⁰

³⁶ SOU 2003:82 Säkra produkter, s. 190.

³⁷ SOU 2003:82 Säkra produkter, s. 188-190.

³⁸ Produktsäkerhetsdirektivet artikel 8(1)(b)(i).

³⁹ Fairgrieve och Howells, 2006, s. 68-69.

⁴⁰ Se vidare diskussion i kapitel 5.

2.2.2 Standardisering

Eftersom produkters säkerhet till stor del bedöms med beaktande av på området fastställd standard är det viktigt att känna till vilken standard en vara skall uppnå på ett visst område. Enligt den nya metoden skulle harmoniseringen genom direktiv endast avse väsentliga och mer övergripande krav på de produkter som kunde distribueras på den europeiska marknaden. Därmed skulle inte tekniska specifikationer utförligt anges utan finnas i så kallade harmoniserade standarder. En standard anger kriterier för vad produkten skall uppfylla när det gäller t.ex. säkerhet och kvalitetsnivåer.⁴¹ Förutom att ange standarder, infördes även en så kallad helhetsmetod för att medlemsländerna inom EU skulle ha ett enhetligt tillvägagångssätt vid provning och certifiering av produkterna. Såväl den nya metoden som helhetsmetoden genomfördes genom resolutioner utgivna av rådet på 80-talet.⁴² Detta var ett viktigt steg för att möjliggöra framsteg för den inre marknaden.⁴³

De i en standard erfordrade egenskaperna kan gälla allt ifrån säkerhet och kvalitetsnivåer på själva varan till dess förpackning och märkning. Mandat att utfärda standarder för ett visst område erhåller olika europeiska standardiseringsorgan av kommissionen reglerat i ett direktiv. Ett exempel på ett europeiskt standardiseringsorgan är CEN (Europeiska standardiserings-organisationen). I Sverige finns standardiseringsorganet SIS (Swedish Standards Institute) som arbetar för att införliva europeiska standarder på den svenska marknaden.⁴⁴ För att en standard skall bli etablerad i Europa och kallas ”Europastandard” krävs att en hänvisning till den av EU-kommissionen publiceras i EU:s officiella tidning (EUT). En presumtion råder för att produkter som tillverkats i enlighet med en s.k. Europastandard uppfyller EU:s krav.

För att bli tillämpliga i medlemsstaterna införlivas Europastandarder nationellt. De utfärdade standarderna för en produkt är frivilliga att följa för en tillverkare. Det kan finnas andra sätt att utforma en produkt för att den skall uppfylla säkerhetskraven i ett direktiv. Standarder får ändå stor rättslig betydelse eftersom varan presumeras vara säker när standarder efterföljs.⁴⁵

2.2.3 Skyldigheter för tillverkare och distributörer

Liksom i EU:s tidigare direktiv från 1992 stadgas i det nu aktuella direktivet att tillverkare endast får distribuera säkra produkter på marknaden. För att en produkt skall uppfylla direktivets krav på säkerhet

⁴¹ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 65.

⁴² Rådets resolution den 7 maj 1985 och den 21 december 1989. Se fotnot 10 för beskrivning av resolution.

⁴³ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 61.

⁴⁴ SOU 2003:82 Säkra produkter, s. 192.

⁴⁵ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 65.

skall information och eller varningar om eventuella säkerhetsrisker redovisas på produkten eller dess emballage i syfte att skydda konsumenterna. Det kan vara att en vätska är brandfarlig eller inte skall användas nära ögonen. Därutöver har tillverkaren möjlighet att dra tillbaka produkten från marknaden eller återkalla produkten från konsumenterna. Distributörer av en produkt ska bidra till att produkter på marknaden ska vara säkra och tillsammans med tillverkaren samarbeta och föra en dialog med myndigheter som har tillsyn över produktsäkerheten.⁴⁶

2.2.3.1 Återkallelse och tillbakadragande

Återkallelse av farliga produkter är ett nytt fenomen i EG-rätten. Denna möjlighet introducerades i och med direktivet från 2001 och har lett till genomgripande förändringar i många länders lagar. Enligt det tidigare produktsäkerhetsdirektivet från 1992 fanns endast krav på att tillbakadragande av en vara skulle kunna förekomma. Skillnaden mellan dessa båda åtgärder är att återkallelse innebär att farliga produkter som redan har ställts till konsumentens förfogande återlämnas medan tillbakadragande innebär att dessa produkter förhindras att distribueras eller lämnas ut till konsumenten.⁴⁷

Återkallelse beskrivs som en genomgripande förändring i lagens möjlighet att verka för produktsäkerhet. Inspirationen att återkalla en vara anses ha kommit från USA där återkallelse länge funnits som en åtgärd för att förhindra att farliga produkter sprids på marknaden. Det franska och tyska rättsystemet implementerade kravet på återkallelse redan då det första produktsäkerhetsdirektivet antogs 1992 trots att detta direktiv endast krävde att tillbakadragande skulle vara en del av den nationella lagen. Klart är att det är långt mer ingripande att tillämpa återkallelse än tillbakadragande då det förstnämnda ställer krav på näringsidkare att bevaka sina produkter även sedan de har nått konsumenterna.⁴⁸

Tillsynsmyndigheterna kan tillsammans med tillverkare och distributörer organisera en återkallelse. Om näringsidkaren vid samarbetet inte vidtar tillräckliga åtgärder tvingas tillsynsmyndigheten att agera genom att ålägga denne en viss åtgärd eller själv se till att den blir genomförd. Återkallelsen ska dock ses som en sista om inte andra åtgärder som att stoppa försäljningen antas vara tillräckligt. Hur en återkallelse ska gå till är inte reglerat i direktivet. Varje medlemsstat kan meddela och tillämpa egna uppförandekoder.⁴⁹

Även i svensk rätt har återkallelse, som presenteras närmare i nästa kapitel, länge funnits som en del i produktsäkerhetsarbetet. Återkallelse tillämpades redan innan Sverige gick med i EU.⁵⁰ Eftersom återkallelse inte är någon

⁴⁶ Direktiv 2001/95/EG, art 3 och 5.

⁴⁷ Direktiv 2001/95/EG, art 2. g-h.

⁴⁸ Fairgrieve och Howells, 2006 s. 65.

⁴⁹ Direktiv 2001/95/EG, art 8 .1-2.

⁵⁰ Produktsäkerhetslag (1988:1604).

nyhet i svensk rätt, torde direktivet inte heller verka lika genomgripande i Sverige som i de länder där ålägganden om återkallelse är en ny företeelse.

Återkallelser har i stor utsträckning i Europa genomförts på frivillig väg. Detta är något som enligt Howells och Fairgrieve säkerligen kommer att gälla fortsättningsvis. Återkallelser ålagda av myndigheter förväntas vara en relativt sällsynt förekommande företeelse. Risken att bli ålagd återkallelse förväntas tvinga näringsidkare att ta ett större ansvar och självmant vidta denna åtgärd.⁵¹ Carolyn Aldred redovisar i en artikel att återkallelser generellt sett har ökat betydligt sedan direktivet implementerades i EU-länderna.⁵² Hon hänvisar till en undersökning gjord av PricewaterhouseCoopers L.L.P. från EU-kommissionens information. Av studien framgår att 706 återkallelser genomfördes under år 2005. Det är en ökning med 126 % jämfört med år 2004 då den första mätningen gjordes. Av dessa var 447 återkallelser ålagda av myndigheter, en ökning med 154 % sedan år 2004.

I takt med att företagen inser att lagstiftningen blivit strängare på produktsäkerhetsområdet ökar också behovet av försäkringar för produktåterkallelser menar Graeme Berry, representant från PricewaterhouseCoopers L.L.P.⁵³ Exempelvis hade det svenska bolaget Electrolux år 2005 försäkringar i två länder för produktåterkallelse. Enligt bolagets ansvarige för försäkringsfrågor Peter Andersson, har Electrolux för avsikt att teckna fler sådana försäkringar. Andersson betonar dock att det viktigaste är att utföra noggranna kontroller för de varor som produceras, inte att teckna försäkringar.⁵⁴

2.2.3.2 CE-märkning

Tillverkare och importörer av varor är skyldiga att CE-märka vissa typer av produkter för att intyga att dessa uppfyller alla grundläggande hälso- och säkerhetskrav.⁵⁵ CE-märkta produkter kan inte hindras att släppas ut på marknaden av medlemsstaterna eller användas av konsumenterna om det inte kan bevisas att produkten trots märkningen inte uppfyller kraven.⁵⁶ Många av de varor som ska CE-märkas är de som reglerats i rättsakter som utfärdats av EU på senare tid i enlighet med den nya metoden.⁵⁷ Exempel på produkter där CE-märkning numera krävs är leksaker, elektriska produkter, och personlig skyddsutrustning som cykelhjälm och hörselskydd. Marknadskontroller utförs av den myndighet som är ansvarig för en viss produkt för att tillse att produkten uppnår de inom EU fastställda kraven på området. Viktigt att notera är att CE-märkningen är en indikation på

⁵¹ Fairgrieve och Howells, 2006 s. 66-67.

⁵² Aldred Carolyn, "E.U. directive boosts product recall totals", *Business Insurance*, 40, 9, 2006, s. 17.

⁵³ Aldred, 2006, s. 17.

⁵⁴ Aldred Carolyne, "Recall directive increases risk" *Business Insurance*, 39, 4, 2005, s. 17.

⁵⁵ www.cemarkning.nu, (hänvisning på Konsumentverkets hemsida), senast besökt 2007-01-07.

⁵⁶ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 64.

⁵⁷ Lag om CE-märkning (1992:1534).

säkerhet. Den är inte ett mått på kvalitet, funktion eller prestanda.⁵⁸ I Sverige uppfattas CE-märkningen ofta som en kvalitetsgaranti när det gäller leksaker, vilket den således inte står för. Sverige är dock ett föregångsland inom Europa när det gäller produktsäkerhet för barnartiklar. Svenska regler har stått som förebild för hur många andra länder inom EU formulerat sina krav på ”säkra” leksaker, menar Wanda Geisendorf, expert på Konsumentverket.⁵⁹ Dock får inte alltid de svenska reglerna genomslagskraft. T.ex. har inte de svenska kraven om fotbroms på barncyklar blivit allmän norm inom EU.⁶⁰

2.2.4 Utbyte av information mellan medlemsländerna

Med det nya produktsäkerhetsdirektivet har kravet på utbyte av information om farliga produkter mellan EU:s medlemsländer förstärkts. Tanken är att informationen skall förmedlas så snabbt att skydd för konsumenterna skall kunna upprättas utan dröjsmål. Först och främst är tillverkare och distributörer skyldiga att genast meddela nationella myndigheter med ansvar på området om en farlig produkt uppmärksammas.⁶¹ Inom medlemsländerna ställs även krav på att en bättre dialog skall växa fram mellan näringsidkare och berörd tillsynsmyndighet. Fairgrieve och Howells menar dock att den krävda rapporteringen kan innebära en för betungande plikt för båda parter.⁶² Ett system som är allt för krångligt att följa riskerar att bli verkningslöst. För att förhindra det problemet har riktlinjer om hur och när underrättelsen ska ske tagits fram inom EG.⁶³

I direktivet föreskrivs att en medlemsstat ska underrätta kommissionen när den har beslutat att vidta åtgärder som exempelvis återkallelse av en produkt genom RAPEX. Kommissionen skall vidarebefordra denna information till övriga medlemsstater. Dessa förväntas rapportera tillbaka till kommissionen om vidtagna åtgärder genom RAPEX.⁶⁴

På EU:s hemsida kan man under *Consumer Affairs* se vilka underrättelser som kommit RAPEX-systemet tillhanda. Överst på listan från 2006 finns Sverige som har underrättat kommissionen om att producenten Hennes och Mauritz frivilligt har återkallat en kompass medföljande barnjackor, från konsumenterna. I Frankrike har en importör frivilligt återkallat en lampa som riskerade att bli strömförande, medan ett företag i Polen blivit ålagd att

⁵⁸ www.cemarkning.nu, (hänvisning på Konsumentverkets hemsida), senast besökt 2007-01-07.

⁵⁹ Bengtson Eva- Maria, ”Sverige föredöme för EU. Europeiska krav formas efter svenska” *DN*, 2005-05-11.

⁶⁰ *ibid.*

⁶¹ Direktiv 2001/95/EG, art 5. 3 samt Bilaga I i detta.

⁶² Fairgrieve och Howells, 2006 s. 64.

⁶³ ec.europa.eu/consumers/cons_safe/prod_safe/gpsd/notification_dang_sv.pdf, senast besökt 2006-11-14.

⁶⁴ Direktiv 2001/95/EG, art 11-12.

dra tillbaka en farlig leksak från marknaden. Leksaken expanderade i fukt och kunde därför innebära risk för kvävning.⁶⁵

Direktivet föreskriver att RAPEX även skall vara öppet för länder som inte är med i EU. Det krävs dock att ett avtal om detta upprättas.⁶⁶ Dock menar Fairgrieve och Howells att eftersom regeln har sitt ursprung i EU verkar det inte finnas någon plikt att underrätta kommissionen när en vara är levererad till ett land utanför EU. Detta bedöms som olyckligt eftersom en lång tid av samarbete om produktsäkerhet funnits inom OECD.^{67 68}

⁶⁵ ec.europa.eu/consumers/dyna/rapex/create_rapex.cfm?rx_id=104, senast besökt 2006-11-14.

⁶⁶ Direktiv 2001/95/EG, art 11. 4.

⁶⁷ Fairgrieve och Howells, 2006 s. 64.

⁶⁸ OECD är ett ekonomiskt samarbetsorgan med 30 medlemsländer, se www.oecd.org.

3 Produktsäkerhetslagstiftning i Sverige

3.1 Allmänt om lagstiftningens utveckling

Sedan 60-talet har arbetet i Sverige med att förstärka konsumenternas rättsliga ställning fortgått. Civilrättsliga lagar på konsumentområdet har stiftats och fyllts ut med riktlinjer och har tillsammans med nya lagar inom marknadsrättens område givit konsumenterna ekonomiskt skydd. Marknadsdomstolen, Konsumentverket och Konsumentombudsmannen är relativt nya organ som instiftats för att verka för konsumenternas intressen. När produktsäkerhetsarbetet i Sverige startade fanns först ingen samlad lagstiftning för produktsäkerhet, utan bestämmelserna var utspridda på en mängd lagar. Sammantaget var lagstiftningen ändå relativt omfattande.⁶⁹ 1975 års marknadsföringslag innehöll i 4 § den första uttryckliga regleringen om produktsäkerhet. Dessa tidiga regleringar var främst inriktade på att förhindra att farliga produkter skulle nå ut till konsumenterna. För de varor som redan nått ut till dessa målgrupper fanns mycket begränsade åtgärder att tillgå.⁷⁰

En allmän produktsäkerhetslag utfärdades i Sverige först 1988. Med en ny lag fokuserad på produktsäkerhet var syftet att mer effektivt motverka att farliga varor, men även tjänster, skulle orsaka person- eller egendomsskador för konsumenter. Främst var lagen, liksom idag, tänkt att upplysa näringsidkare om de ingripanden som de frivilligt förväntas vidta. Det var först om näringsidkaren efter förhandling med tillsynsmyndigheten fortfarande inte agerade som denne kunde bli ålagd vissa åtgärder med stöd av lagen. Det var då Marknadsdomstolen, som efter förfrågningar av Konsumentombudsmannen, beslutade om ett eventuellt åläggande eller förbud. Dessa beslut var inte överklagbara.⁷¹

Regler om att en näringsidkare kunde åläggas att lämna säkerhetsinformation och förbjudas att sälja vissa varor överflyttades från marknadsföringslagen till 1988 års produktsäkerhetslag.⁷² Möjligheten att ålägga att varningsinformation lämnades eller återkalla varor och tjänster var nyheter i lagstiftningen, det vill säga produktsäkerhetslagen. Dessa nyheter tillkom i syfte att skydda konsumenter som redan anskaffat varor som visade sig medföra särskilda risker för skada på person eller egendom.⁷³

⁶⁹ SOU 1987:24 Produktsäkerhetslag Förslag av produktåterkallelsekommittén, s. 57.

⁷⁰ Prop. 1988/89:23 om produktsäkerhetslag, s. 21.

⁷¹ Prop. 1988/89:23 om produktsäkerhetslag s. 1-2.

⁷² Prop. 1988/89:23 om produktsäkerhetslag s. 1-2.

⁷³ Gustafsson Lars R., *Produktsäkerhetslagen Kommentar till lagstiftningen den 1 juli 1989*, (Publika) Allmänna förlaget, Stockholm 1989, s. 64.

3.2 En ny produktsäkerhetslag

I maj år 2004 kom en helt ny Produktsäkerhetslag (PSL) som ersatte och upphävde den tidigare från år 1988. Genom den nya lagstiftningen implementerades Europaparlamentet och rådets direktiv 2001/95/EG som beskrevs i föregående kapitel. Liksom tidigare reglering tillämpas lagen på varor som tillhandahålls i näringsverksamhet och offentlig verksamhet under förutsättning att de är avsedda för konsumenterna eller kan antas användas av dessa. Varorna skall användas av konsumenterna i en ”inte obetydlig omfattning” för att lagen skall vara tillämplig. Främst vill man undvika att produkter avsedda för fackmannamässig användning sprider sig på konsumentmarknaden utan att genomgå lämpliga anpassningar och kontroller.⁷⁴ Lagen tillämpas även på tjänster i näringsverksamhet, vilket inte kommer att beskrivas närmare i denna framställning. Till skillnad från den tidigare produktsäkerhetslagen har den nya lagen endast till syfte att skydda konsumenterna från farliga varor som kan ge personskador, ej egendomsskador (1-2 §§ PSL). Andra skillnader är att en definition av vad som avses med en säker vara redovisas i den nya lagen. Dessutom anges uttryckligen att endast säkra varor får finnas på marknaden. Tillsynsmyndigheterna har getts större befogenheter genom att de själva kan ingripa mot en näringsidkare och ålägga bland annat återkallelseföreläggande utan att vända sig till Marknadsdomstolen (27 § PSL).⁷⁵

Som redovisats för omfattar den nya lagen även varor som tillhandahålls i offentlig verksamhet. Detta innebär att lagen går längre än 2001 års direktiv från EU, vilket endast gäller näringsverksamhet. Om implementeringen av direktivet kan ses som maximalt harmoniserad har diskuterats.⁷⁶ Frågan är om svensk lag är mer omfattande än vad direktivet förespråkar. I så fall kan det resultera i rättsliga konsekvenser.

Produktsäkerhetslagen är en kompletterande lag. Lagens bestämmelser skall inte tillämpas på varor för vilka säkerhetsbestämmelser regleras i en särskild författning. En förutsättning är dock att dessa bestämmelser uppfyller produktsäkerhetslagens krav. Lex specialis har således företräde framför en allmän reglering (4 § PSL).⁷⁷ I propositionen om den nya produktsäkerhetslagen hänvisas som exempel till ett rättsfall från Marknadsdomstolen⁷⁸ där principen om lex specialis tillämpades. En luftpistol som till viss del användes som leksak av barn kunde inte regleras av produktsäkerhetslagen eftersom pistolen istället omfattades av bestämmelser i dåtidens vapenlag.⁷⁹ Trots förbud att sälja vapnet till barn under 18 år i vapenlagen hade luftpistolen i flertalet fall hamnat i händerna på barn. Ett förbud att sälja pistolen enligt produktsäkerhetslagen ansågs ändå inte kunna åläggas eftersom det ansågs ha samma syfte som reglerades av vapenlagen. Många

⁷⁴ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 74.

⁷⁵ Norin, 2004, s. 8 f.

⁷⁶ Se avsnitt 2.2.1.1.

⁷⁷ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 83.

⁷⁸ MD 1995:28.

⁷⁹ Vapenlag (1973:1176).

varor regleras i speciallagar som i sin tur hänvisar till produktsäkerhetslagen i speciella frågor. Ett exempel är leksakers säkerhet som regleras i en av ett EG-direktiv⁸⁰ instiftad speciallag.⁸¹ I denna lag stadgas att produktsäkerhetslagen är tillämplig när leksaker kan medföra risk för personskada och då åtgärder som återkallelse eller varningsinformation blir aktuella. Även för personlig skyddsutrustning⁸² och farliga livsmedelsimitationer⁸³ som regleras i speciallagar har tillsynsfrågan knutits till produktsäkerhetslagen.

Den nya produktsäkerhetslagen hade stora förväntningar på sig. Erik Hansson, ställföreträdande chef för produktsäkerhet vid EU-kommissionen uttalade i en radiointervju på Sveriges Radio året innan lagen kom, att lagen skulle stärka konsumenternas ställning, bland annat genom att kraven på information till konsumenterna skulle skärpas genom lagstiftningen. Den skulle även främja konsumenterna genom att tillverkare av produkter skulle bli skyldiga att rapportera till Konsumentverket om en produkt inte uppnådde gällande krav.⁸⁴ Konsumentverket å sin sida annonserade att en ny ”vassare produktsäkerhetslag”⁸⁵ hade föreslagits vilken skulle medföra ett större ansvar för producenterna och ett större skydd för konsumenterna.⁸⁶

3.3 Produktsäkerhetsarbetet

Utgångspunkten i den svenska lagen är att varor ska uppfylla kravet att vara säkra. Enligt lagens intentioner och definition innebär detta ytterst att säkerställa att varor inte orsakar skada på person (1 § PSL). En tillverkare har skyldighet att om nödvändigt bifoga säkerhetsföreskrifter med varan. I denna information ska ingå en beskrivning av riskerna med varan och hur konsumenten kan skydda sig mot dessa. Väl ute på marknaden händer ibland att en vara, trots att den skall vara kontrollerad enligt gängse normer, visar sig inte uppfylla kraven och betraktas som farlig. Det kan vara delar som visar sig inte sitta fast tillräckligt eller att funktionen på annat sätt riskerar att användaren av produkten skadas. Då aktualiseras skyldigheten att vidta åtgärder som vilar på tillverkare och distributörer. Om en produkt redan har nått konsumenten och visar sig vara farlig kan skyldigheten att lämna varningsinformation eller återkalla produkten aktualiseras tillsammans med att försäljningen av varan upphör. Av dessa åtgärder är återkallelse den mest ingripande. Om varningsinformation eller endast ett stopp av försäljning av varan effektivt kan undanröja risken för skada, väljs

⁸⁰ Rådets direktiv 88/378/EEG av den 3 maj 1988 om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om leksakers säkerhet.

⁸¹ Lag (1992:1327) om leksakers säkerhet.

⁸² Lag (1992:1326) om personlig skyddsutrustning för privat bruk.

⁸³ Lag (1992:1328) om farliga livsmedelsimitationer.

⁸⁴ <http://www.sr.se/ekot/arkiv.asp?DagensDatum=2003-05-17&Artikel=233010>, senast besökt 2007-03-04.

⁸⁵ http://www.konsumentverket.se/mallar/sv/artikel_datum.asp?lngArticleID=3322&lngCategoryID=1229, senast besökt 2007-03-04.

⁸⁶ Om förväntningarna infriades kommer att diskuteras närmare i uppsatsens analysdel, avsnitt 5.

dessa före återkallelse.⁸⁷ Eftersom lagen är generell och utgör en komplettering till speciallagar gäller skyldigheten att utföra åtgärder enligt lagen endast om åtgärden inte regleras i någon annan författning som genomför ett EG-direktiv eller förordning (4 § PSL).

3.3.1 Generalklausul om säkra produkter

Produktsäkerhetslagen innehåller en generalklausul (7 §) om att varor och tjänster som tillhandahålls av näringsidkare ska vara säkra. Kravet ansågs underförstått i 1988 års lag. I den nya lagen formulerades detta krav på ett tydligare sätt. En uttrycklig reglering ansågs nödvändig för att produktsäkerhetsdirektivet skulle implementeras på ett korrekt sätt och vara i bättre överensstämmelse med både övriga Europas produktsäkerhetslagstiftning och svensk speciallagstiftning. Lagen utgör en komplettering till de speciallagar som finns inom olika områden för säkra produkter. Förhoppningen är att en tydlig markering av kravet på säkra produkter skall göra den allmänna lagen mer gångbar tillsammans med speciallagarna.

Dagens produktsäkerhetslag strävar efter att näringsidkare skall utöva egenkontroll. Kontroll från myndighetens sida skall endast ske när en näringsidkare inte uppfyller sina skyldigheter. Paragrafen anger klart och tydligt att en vara som släpps ut på marknaden ska vara säker, vilket visar huvudsyftet med lagen (7 § PSL). Det är att näringsidkaren själv skall ansvara för sina varors säkerhet och vidta åtgärder när varorna inte uppfyller fastställda krav. Dessutom anges tydligt att om en vara visar sig vara farlig kan detta sanktioneras. Härmed förväntas lagens effektivitet öka.⁸⁸

Genom att stifta en generalklausul om att näringsidkare enbart skall *tillhandahålla* säkra varor ville lagstiftaren markera dels att farliga varor inte får introduceras på marknaden, dels att varor som redan finns på marknaden och som visar sig inte uppfylla säkerhetskraven fortsättningsvis inte får saluföras. Klausulen innebär att näringsidkaren måste säkerställa att en vara är säker genom att göra en riskbedömning innan varan släpps ut på marknaden. Hur utförlig bedömningen skall vara beror på vilken typ av vara det är och var i säljledet en näringsidkare befinner sig. Som nämnts tidigare har en tillverkare långt större ansvar än en distributör vad gäller den kontroll som kan krävas. Den distributör som importerar en vara från ett land utanför EG får dock ett större ansvar att kontrollera varan innan den förs ut på den europeiska marknaden jämfört med om varan är tillverkad inom ett EU-land.⁸⁹

3.3.2 Begreppen vara och produkt

Av proposition 2003/04:21 framgår att produktsäkerhetsdirektivets begrepp produkt stämmer överens med begreppet vara i produktsäkerhetslagen.

⁸⁷ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 97.

⁸⁸ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 92-93.

⁸⁹ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 93.

Begreppen innebär lösa saker även om de infogats i annan lös eller fast egendom.⁹⁰ Vad som avses med lösa saker finns inte definierade i produktsäkerhetslagen men anses i allmänhet vara egendom som är materialiserad, rörlig och går att behärska på mekanisk väg. Enligt svenskt juridiskt språkbruk ingår lös sak i det större begreppet lös egendom. Maskiner och andra rörliga fysiska föremål samt gaser och vätskor är lösa saker men inte elektrisk kraft. Annan lös egendom än lösa saker är exempelvis rättigheter, fordringar, aktier och andelar.⁹¹

Produktsäkerhetslagen stipulerar att lagen endast gäller varor som tillhandahålls i näringsverksamhet och i offentlig verksamhet och är avsedd för konsumenter (2 §). Med *tillhandahålla* menas att överlåta, erbjuda eller upplåta nyttjanderätten till en vara (6 § 5 p.). En överlåtelse innebär i huvudsak köp, byte eller gåva.⁹² Att varan är *avsedd för konsumenter* innebär att den tillverkas just för denna målgrupp eller kan antas komma att användas av dessa (2 §). Lagen gäller inte för begagnade varor som säljs som antikviteter. Antikviteter definieras inte av lagtext eller proposition men enligt SAOL:s definition är en antikvitets föremål eller gammeldags föremål från äldre stilepok.⁹³ Lagen gäller inte heller varor för vilka det tydligt informeras om att de måste repareras eller renoveras innan de tas i bruk av köparen (3 § 2 p.). Andra begagnade varor omfattas dock av lagstiftningen.

3.3.3 Definition av säker respektive farlig vara

En vara är enligt produktsäkerhetslagen att anse som säker, om den vid normal eller rimlig användning och livslängd inte för med sig någon risk eller endast en låg risk, för människors hälsa och säkerhet. Risken måste dock vara godtagbar med beaktande av hur varan skall användas (8 §). Begreppet säkerhet är således relativt. En godtagbar risk för skada eller annan negativ påverkan på människors hälsa beror på vilken typ av vara det är fråga om och vad den ska användas till. Nyttiaspekten för en vara kan ha stor betydelse på acceptansen av en varas risk. Vid stor nytta kan ibland en lägre säkerhetsnivå godtas. Vissa varor som exempelvis vassa verktyg och knivar kan innebära risker men medför inte att varan betraktas som farlig eftersom riskerna är allmänt kända. Produkter behöver alltså inte vara fullständigt säkra utan ska uppnå en nivå som mäts utifrån en social referenspunkt. Det är vad människor i allmänhet anser vara en godtagbar standard på en viss produkt som har betydelse. Viktigt att påpeka är dock att säkerhetsnivån även skall anges i objektiva termer, det vill säga med hänvisning till de tester som genomförts. Hur enskilda konsumenter och näringsidkare uppfattar dessa så kallade objektiva mått varierar. Vad som anses med säker respektive farlig vara varierar mellan olika grupper i samhället och förändras över tiden. I takt med att den tekniska utvecklingen

⁹⁰ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 73.

⁹¹ Karnov 05/06, Kommentarer till 1 § Köplagen.

⁹² Prop. 2004/05:13 s. 126, Refererad till i Karnov 05/06.

⁹³ Svenska Akademiens ordlista över svenska språket, Tolfte upplagan, 1998.

har gått framåt anses den allmänna toleransen mot varor som inte är säkra ha minskat.⁹⁴

Genom att vad som avses med säker respektive farlig vara är relativt finns det varor som kommer ut på marknaden där säkerhetsnivån varierar. Dessa varor erbjuder skilda säkerhetsnivåer. Olika märken av samma typ av produkt kan dessutom vara olika säkra att använda för konsumenter. Att säkerhetsnivån är olika kan dock inte förhindras genom tillämpning av den så kallade produktvalsprincipen, det vill säga att endast de säkraste varorna skulle tillåtas. Detta skulle strida mot det marknadsmässiga kravet på möjlighet till konkurrens mellan olika tillverkare i syfte att förhindra monopol och främja en fri prissättning.⁹⁵ Detta uttrycks i direktivet (artikel 2 b).

Om en vara inte uppfyller kriterierna för att vara säker blir den med automatik en farlig vara (8 § 2 st.). Då är det i säkerhetshänseende fel på varan. Vid bedömningen utgår man ifrån vad som skäligen kan förväntas av en vara då den används. En produkt anses således vara farlig ur lagens mening även om den inte har någon direkt defekt.⁹⁶

Det ligger stora svårigheter i att avgöra hur säker en vara är jämfört med hur den borde vara. Några av de avvägningssvårigheter som finns redovisas för i nästa avsnitt med utgångspunkt från produktsäkerhetslagen. Produktsäkerhet hör samman med produktansvar då näringsidkare inte bara kan bli skyldiga att i skydds syfte vidta åtgärder när en vara inte bedöms vara säker,⁹⁷ utan även skadeståndsskyldiga enligt produktansvarslagen om deras vara orsakar en skada på omgivningen.

3.3.3.1 Produktsäkerhet som borde krävas

Dahlman diskuterar synen på godtagbara säkerhetsnivåer med utgångspunkt från produktansvarslagen (PAL)⁹⁸, där en tillverkare kan bli skyldig att betala skadestånd om en skada orsakats av en säkerhetsbrist på en produkt. En säkerhetsbrist enligt PAL är när en produkt inte är så säker som skäligen kan förväntas (3 §). Dahlman anser denna formulering som oklar, eftersom inte HD har avdömt var gränsen för vad som är en säker respektive inte säker vara ligger. Dock anser han det inte som rimligt att en produkt alltid skulle anses ha en säkerhetsbrist om den orsakar en skada när det finns andra och säkrare alternativ på marknaden.⁹⁹ Säkerhetsnivån på en viss produkt skall således inte bedömas i relation till andra ute i handeln motsvarande produkter. Istället borde bedömningen ske utifrån konsumentens insikt av produktens standard utifrån pris osv.

⁹⁴ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 95.

⁹⁵ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 96-97.

⁹⁶ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 95-96.

⁹⁷ Produktsäkerhetslag (2004:451) 7 §.

⁹⁸ Produktansvarslag (1992:18).

⁹⁹ Dahlman Christian, "Produktsäkerhet och rättsekonomi", *Juridisk Tidskrift*, 2 2001/2002 s. 278-279.

En poäng med Dahlmans artikel är att han diskuterar produktsäkerhet och hur hög den kan vara ur ett rättsekonomiskt perspektiv. Åtgärder som en tillverkare vidtar för att få fram säkra produkter genom nya lösningar eller kontroller är kostsamma för denne. Dahlman menar att en tillverkare inte skall vidta fler säkerhetsåtgärder än vad som är rimligt för att produkter skall vara möjliga att köpa av en stor del av samhällsmedborgarna. Kostnaderna för produktutveckling och kontroll av varor måste ställas i relation till hur köpstarka olika konsumenter är.¹⁰⁰ Han menar alltså att produktutvecklingen måste innebära att samhället tjänar in vad den kostat i minskade skadefall för att det ska vara kostnadseffektivt. Enligt hans resonemang är det först då tillverkarens kostnader för att öka en varas säkerhet är godtagbara ur ett samhällsekonomiskt perspektiv som en vara har vad produktansvarslagen anger som en oacceptabel säkerhetsbrist¹⁰¹.

Slutsatsen av Dahlmans artikel är att människor kan ställa olika krav på en viss vara beroende på priset. Vissa konsumenter nöjer sig kanske med något lägre säkerhet för att priset är lägre. Som Dahlman påpekar krävs dock att konsumenterna har gjort ett medvetet val när de valde den mindre säkra produkten och känner till konsekvenserna av detta. Det kräver kunskap hos konsumenter som nödvändigtvis inte finns hos alla.¹⁰² Dahlmans artikel gäller produktsäkerhet i produktansvarslagen och är mer eller mindre tillämplig på denna uppsats. Produktsäkerhetslagen kan med utgångspunkt från artikelns resonemang tolkas som att det inte är befogat att alla produkter ska hålla största möjliga säkerhet. Prissättningen på olika märken eller sorter av en och samma produkt skall kunna passa olika typer av konsumenter och därmed kan säkerheten ligga på olika nivåer. Viktigt är dock att produkterna alltid når upp i en tillräcklig säkerhetsnivå. Som framgått är det också på detta sätt produktsäkerhetslagen är uppbyggd.¹⁰³

3.3.3.2 Riskbedömning för att fastställa säkerhetsnivå

Att en vara enligt produktsäkerhetslagen skall hålla sig över en tillräcklig säkerhetsnivå leder till att denna nivå måste fastställas. För att kunna avgöra detta krävs att riskerna analyseras. De användningssätt som kan förutses för specifika grupper utgör grund för de tester som i många fall utförs. Utifrån resultatet av dessa tester beräknas vilken risk en specifik typ av vara utgör. Risker ligger därefter till grund för vad som är en acceptabel säkerhetsnivå.¹⁰⁴

Som beskrevs i tidigare avsnitt finns i många fall en speciell standard som varan måste nå upp till. En standard beskriver allmänna krav som produkten ska uppfylla men även provningsmetoder för att testa produkten. En Europastandard är en teknisk specifikation som har antagits av ett

¹⁰⁰ Dahlman, 2001/2002, s. 280.

¹⁰¹ Se definitionen i föregående stycke.

¹⁰² Dahlman, 2001/2002, s. 286-291.

¹⁰³ Se avsnitt 3.3.3.

¹⁰⁴ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 95.

europiskt standardiseringsorgan. Leksaker skall till exempel nå en viss standard och ha vissa provningsresultat beroende på vilken åldersgrupp de är avsedda för innan säkerhetsnivån anses vara acceptabel.¹⁰⁵

I produktsäkerhetslagen anges att presumtion råder för att en vara är säker när den uppfyller en svensk standard. Förutsättningen är dock att denna standard är förenlig med aktuell Europastandard (11 §). Detta gäller således varor som omfattas av en specifik Europastandard men inte omfattas av säkerhetskrav uppställda i någon specifik gemenskapslagstiftning och därmed produktsäkerhetslagen är tillämplig.¹⁰⁶

När en standard innehållande detaljerade tekniska specifikationer inte finns att tillgå på ett område skall varors säkerhet bedömas enligt bestämda kriterier i produktsäkerhetslagen (9 § 1-4 p.). På grund av att begreppet ”säker produkt” utgör grunden i målet produktsäkerhetsdirektivet vill uppnå ansåg regeringen det nödvändigt att kriterierna preciserades i lagen istället för att som tidigare endast finnas i dess förarbeten.¹⁰⁷

När en bedömning görs av om en vara når upp till en acceptabel säkerhetsnivå tas hänsyn till såväl dess egenskaper i sig, som dess förpackning. Dessutom granskas information, i form av bruksanvisningar och säkerhetsinformation, som bifogas till presumtiva brukare. Märkning och varningsinformation är viktiga för att avgöra om en vara är att anse som säker. Ju mer konsumenten vet om varans egenskaper och hur denne ska handskas med den på rätt sätt desto säkrare blir användningen.

Om en vara i sig är säker uppfyller den inte säkerhetskravet om den påverkar en annan vara att orsaka risk för personskador. Användningen tillsammans med den andra varan måste dock rimligen vara förutsebar. Samma sak gäller även i andra fall då varan används på ett felaktigt sätt. Det skall vara rimligen förutsebart att varan kan komma att hanteras på ett felaktigt sätt och beroende på vem som förväntas vara användare förändras säkerhetskraven. Framför allt är syftet att skydda barn och andra konsumentgrupper, t.ex. äldre, där risken för felanvändning är stor.¹⁰⁸ Även gällande uppförandekoder för produktsäkerhet för en viss bransch och den aktuella vetenskapliga och tekniska utvecklingsnivån påverkar säkerhetskraven samt den säkerhetsnivå som konsumenterna rimligen kan förvänta sig.¹⁰⁹

I produktsäkerhetslagen finns också en skyddsklausul, vilken innebär att även om en vara förmodas vara säker genom att uppfylla en viss standard eller vissa kriterier vid en viss tidpunkt så kan denna bedömning omprövas vid ett senare tillfälle och myndigheterna vidta åtgärder (27 § 2 st. PSL). Fall kan uppkomma när en vara trots uppfyllda kriterier vid ett senare

¹⁰⁵ SOU 2003:82 Säkra produkter, s. 192-193.

¹⁰⁶ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 98.

¹⁰⁷ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 97.

¹⁰⁸ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 96.

¹⁰⁹ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 99.

tillfälle anses vara farlig. Ett godkännande av en produkt kan inte innebära att så är fallet för all framtid.¹¹⁰

3.3.3.3 Åtgärder för att eliminera risker

Efter den nya produktsäkerhetslagens tillkomst har inte någon tillverkare blivit ålagd av tillsynsmyndigheten att vidta åtgärder för att någon av dennes produkter ansetts vara farliga. Åtgärder har endast vidtagits på frivillig väg. Enligt den tidigare gällande produktsäkerhetslagen kunde Konsumentombudsmannen yrka på lämpliga åtgärder mot en farlig vara. MD tog beslut i ärendet. Den praxis som finns redovisad genom MD:s beslut grundar sig således på produktsäkerhetslagen från 1988 och inte på den från 2004. Trots detta anser Grobgeld att tillämpningen av den tidigare lagen även äger giltighet med dagens lagstiftning.¹¹¹ Rättsfall från MD som handlar om produktsäkerhet visas med tydlighet hur viktigt en standard är för att bedöma en produkts säkerhet.

När en vara ej bedöms uppfylla gällande säkerhetskrav och därmed anses vara farlig skall beslut fattas om vilken åtgärd som är lämplig att vidta. En farlig vara måste inte tas bort från marknaden om andra åtgärder kan vidtas för att förhindra skada.¹¹² I ett rättsfall från MD¹¹³ ansågs ett förbud mot försäljning av en docka fylld med nötskalskross vara en allt för ingripande åtgärd. Dockan var farlig för den delen av befolkningen som hade allergiska problem och MD ansåg att faran för skada kunde undanröjas genom att ålägga näringsidkaren att framöver märka dockan med information om nötstopningen. I ett annat fall¹¹⁴ ålades näringsidkaren att skicka ut varningsinformation till dem som köpt en småbarnssäng. Näringsidkaren hade dock på eget bevåg avhjälpt risken för skada på de sängar som inte ännu hade sålts. Dessutom hade han skickat ut ett direktmeddelande till de konsumenter som hade köpt sängen. Dessa åtgärder ansågs vara tillräckliga.

3.3.3.4 Risk för personskada

Den gällande produktsäkerhetslagen tillämpas till skillnad från sin föregångare endast då det finns risk för personskada. Enligt tidigare lagstiftning skulle åtgärder vidtas även då risk för egendomsskada förelåg.¹¹⁵ Anledningen till att lagen idag inte gäller vid risk för egendomsskada är att det ansågs föreligga gemenskapsrättsliga hinder mot detta eftersom de inte reglerades i direktivet. Även om det finns viss möjlighet att införa nationella undantag anses inte skydd för egendomsskador vara en omständighet som kan innebära att undantag

¹¹⁰ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 101-102.

¹¹¹ Grobgeld Lennart, *Konsumenträtt Regler till hjälp och skydd för konsumenten*, 14:e uppl., Norstedts juridik, Stockholm 2005.

¹¹² För närmare genomgång; se kapitel 4.

¹¹³ MD 1986:1.

¹¹⁴ MD 1991:30.

¹¹⁵ Produktsäkerhetslag (1988:1604) 1 §.

görs.¹¹⁶ Dessutom torde det vara ovanligt att en vara som utgör en risk för egendomsskada inte samtidigt innebär risk att en person skadas. En avvägning skall göras enligt produktsäkerhetslagen mellan kostnader för åtgärden och den nytta den gör i form av minskad risk för skada. Det leder till att åtgärder sällan skulle komma att vidtas för varor som endast riskerar att orsaka egendomsskada. Under den äldre lagen tillämpning har, trots att regleringen för egendomsskador fanns, inga åtgärder vidtagits för risk för egendomsskada som inte samtidigt innebär fara för personskada.¹¹⁷

¹¹⁶ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 102.

¹¹⁷ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 103.

4 Återkallelse av farlig vara

4.1 Uppkomsten av återkallelsemöjligheten

Med införandet av en enhetlig produktsäkerhetslag i Sverige 1988 kunde näringsidkare åläggas återkallelse. Återkallelse som verktyg i produktsäkerhetsarbetet fanns vid denna tidpunkt reglerat i vissa andra länders lagstiftning, bland andra Österrike, Japan och Australien. USA var ett föregångsland där återkallelse hade blivit ett etablerat instrument i arbetet för produktsäkerhet. Återkallelse var dessutom vanligt i flera andra länder dock på frivillig väg. I vissa länder, däribland Storbritannien, dock efter påtryckningar från myndigheter.¹¹⁸

Konsumenter i Sverige hade innan produktsäkerhetslagen antogs möjlighet att få rättslig hjälp då inhandlade produkter var felaktiga eller hade en säkerhetsbrist. Denna möjlighet hade stöd i den köprättsliga lagstiftningen. Köpet kunde hävas eller en ny vara krävas. I vissa fall kunde även skadestånd utges enligt skadeståndslagen för de skador varan hade orsakat. I regeringens proposition inför etablerandet av den första produktsäkerhetslagen framgick dock att enskilda människor sällan sökte rättelse. En civilrättslig väg var möjlig men tedde sig ofta för krånglig eller för dyr för den enskilde konsumenten. På grund av dessa omständigheter ansågs det mycket angeläget att införa generella bestämmelser om återkallelse och även varningsinformation för att undanröja risker innan skador hade inträffat.¹¹⁹

Lagens utgångspunkt var att näringsidkare själva skall ta ansvar för sina produkter genom frivilliga åtaganden. Myndigheter fick enligt lagen möjligheter att ingripa först när näringsidkarna inte följde sina plikter. I propositionen¹²⁰ för den första svenska lagen på området diskuterades dock om myndighetsingripande var en önskvärd åtgärd. Den kritik som framfördes var att frivillighet för företag att agera var en sporre i sig. För ett företags "image" var det viktigt att visa att det vidtogs åtgärder för att bibehålla god produktsäkerhet och sälja bra produkter. Införandet av tvingande regler skulle kunna leda till att näringsidkare begränsade sitt ansvarstagande och enbart vidtog minsta möjliga åtgärder. Motsatta åsikter det vill säga att tvingande regler för återkallelse var nödvändiga framfördes dock. Som skäl angavs att även seriösa företag hade olika uppfattningar om var gränsen gick för när en produkt skulle anses farlig. Dessutom kunde det råda olika uppfattningar om vilka åtgärder som var nödvändiga samt i vilken utsträckning allmänheten borde varnas. En lag skulle göra detta tydligare.

¹¹⁸ Prop. 1988/89:23 om produktsäkerhetslag, s. 24 f.

¹¹⁹ Prop. 1988/89:23 om produktsäkerhetslag, s. 31- 32.

¹²⁰ Prop. 1988/89:23 om produktsäkerhetslag, s. 27.

Kostnaderna för återkallelse förväntades bli stora, varför många näringsidkare kunde förväntas undvika att bli föremål för denna åtgärd. Det ansågs dock alltid finnas företag som inte sätter konsumenters intressen i främsta rummet och där behövdes tvingande regler för att eventuella farliga produkter skall kunna avlägsnas från marknaden. Därför skulle myndigheter ha vissa befogenheter att tvinga näringsidkare att vidta erforderliga åtgärder.¹²¹

Ytterligare en synpunkt som anfördes för att förespråka en enhetlig lagstiftning var den stora osäkerhet som rådde i slutet på 80-talet, gällande hur återkallelser skulle genomföras. Lagstiftning på området förväntades ge en etablerad norm för återkallelsens tillvägagångssätt som skulle vara mer enhetlig och förutsägbar. Sammanfattningsvis var grundinställningen i propositionen att det torde vara mycket viktigt för företag att vara rädda om sin goodwill och sitt goda rykte och därmed produktsäkerheten. De frivilliga åtgärderna förväntades i de flesta fall fortsätta utan att återkallelser genom myndighetspåbud skulle behöva tvingas fram.¹²²

Den svenska produktsäkerhetsregleringen innehöll redan innan det senaste produktsäkerhetsdirektivet från 2001 utgavs återkallelsemöjligheter på väsentligen samma sätt som direktivet föreskriver. Det stadgades dock uttryckligen i den nya lagen att tillverkare på eget initiativ skulle ha skyldighet att återkalla farliga varor.¹²³

4.2 Tillsyn av myndigheter

Det direktiv som genom produktsäkerhetslagen har implementerats har avsett att generellt garantera en hög skyddsnivå för konsumenterna, även om den specifika varan omfattas av speciallagstiftning. Lagens grundmening som redovisats för tidigare är att näringsidkarna skall utföra ”egenkontroll”, det vill säga ta själva ansvar för att varor de tillhandahåller uppfyller gällande säkerhetskrav. För att säkerställa att skyddsnivåerna uppnås är det dock viktigt att efterlevnaden av lagen granskas.¹²⁴

Produktsäkerhetslagen reglerar tillsynsmyndigheternas skyldigheter att utöva en effektiv tillsyn där kontroller skall ske för att säkerställa att bestämmelser om produktsäkerhet efterlevs (25-27 §§ PSL). Regeringen beslutar vilken myndighet som är behörig att ansvara för tillsyn inom ett visst område. Konsumentverket är tillsynsmyndighet på områden där produktsäkerhetslagen är tillämplig.¹²⁵ Konsumentverket har i detta en viktig uppgift i egenskap av tillsynsmyndighet i att övervaka och utföra kontinuerliga kontroller av marknaden för att upptäcka eventuella farliga varor. I marknadskontrollen ingår dessutom att ingripa när varor inte

¹²¹ Prop. 1988/89:23 om produktsäkerhetslag, s. 27.

¹²² Prop. 1988/89:23 om produktsäkerhetslag, s. 27 f.

¹²³ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 116.

¹²⁴ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 127-130

¹²⁵ Produktsäkerhetsförordning (2004:469), 3§.

uppfyller kraven. Andra myndigheter än Konsumentverket har förutom ett specifikt ansvarsområde även de ett övergripande ansvar enligt Produktsäkerhetslagen. Som exempel kan nämnas Elsäkerhetsverket som har tillsyn över elsäkerheten och Livsmedelsverket som har tillsyn över livsmedel.

Den nationella samordnaren för marknads kontroll är SWEDAC (Swedish Board for Accreditation and Conformity Assessment).¹²⁶ Riktlinjer för marknads kontroller har utformats i syfte att få en tydligare styrning av marknads kontrollen vilket var ett krav i det nya produktsäkerhetsdirektivet.¹²⁷ Kontrollen innebär att produkter som redan finns ute i handeln testas stickprovvis för att säkra att produkten följer tillämpliga krav. Den utförs av en ansvarig myndighet både för att skydda konsumenter av produkten och för att hindra att oseriösa företag och otillbörlig konkurrens får fäste på marknaden.¹²⁸

I Sverige förändrades systemet för marknads kontroll redan i början av 1990-talet genom att anpassa reglerna till EU:s system. Den svenska modellen innehållande statligt provningsmonopol med riksprovplatser övergick till ett så kallat ”öppet system” vilket innebär att andra, både offentliga och privatägda, organ numera efter att ha kompetensbedömts kan utföra provningar av produkter. Tillverkare kan välja att låta ett sådant oberoende organ kontrollera en vara eller själva intyga att varan uppfyller uppställda krav. Det nya systemet innebar en förändrad roll för de berörda myndigheterna. Istället för granskning av varor innan de kommer ut på marknaden övervakas handelns varor kontinuerligt genom olika metoder. Myndigheten kan dessutom vid behov ingripa.¹²⁹

En annan viktig del i det skadeförebyggande arbetet förutom olika myndigheters tillsyn är att allmänheten har möjlighet att anmäla upptäckta säkerhetsbrister som konsumentverket kan undersöka.¹³⁰

Konsumentverket har genom den nya produktsäkerhetslagen fått befogenheter att själv besluta om förelägganden ex. återkallelse eller förbud att sälja varan om en näringsidkare inte självmant ser till att dennes produkter på marknaden är säkra. Tidigare skulle Konsumentverket överlämna frågan om åtgärd till Konsumentombudsmannen (KO). KO skulle i sin tur ansöka hos Marknadsdomstolen om ett förbud eller föreläggande. Detta tillvägagångssätt ansågs garantera rättsäkerheten hos den enskilde men var inte alltid effektivt. Numera skall Konsumentverket direkt ålägga en näringsidkare en åtgärd genom ett förvaltningsbeslut. Detta kan överklagas hos allmän förvaltningsdomstol vilket i tillräcklig mån anses tillgodose rättsäkerheten.¹³¹

¹²⁶ Grobgeld, 2005 s. 219.

¹²⁷ Prop. 2004/05:98 Riktlinjer för marknads kontroll av produkter, m.m, s. 1.

¹²⁸ Prop. 2004/05:98 Riktlinjer för marknads kontroll av produkter, m.m, s. 7.

¹²⁹ Prop. 2004/05:98 Riktlinjer för marknads kontroll av produkter, m.m, s. 18.

¹³⁰ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 127-130.

¹³¹ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 131-135.

4.3 Nuvarande reglering av återkallelse

Återkallelse regleras i 15 § i den nya produktsäkerhetslagen.¹³² Enligt denna skall en tillverkare som tillhandahållit en farlig vara¹³³ utan dröjsmål återkalla den från de distributörer som har den för att förebygga skadefall. Är det inte tillräckligt att återkalla en vara från en distributör skall tillverkaren dessutom återkalla den från de konsumenterna som innehar den. Underlåtenhet att agera leder till att tillverkaren kan bli föremål för ett åläggande av tillsynsmyndigheten.¹³⁴ För att pröva om återkallelse är nödvändig beaktas skaderisken och andra omständigheter, såsom i hur stor utsträckning varan finns hos konsumenterna.¹³⁵ Lagen riktar, till skillnad från den gamla produktsäkerhetslagen, uttryckliga krav på just tillverkare och distributörer och inte bara näringsidkare i allmänhet. Den svenska definitionen av dessa aktörer (6 § 3-4 p. PSL) stämmer överens med direktivets krav. En näringsidkare är en fysisk eller juridisk person som handlar för ändamål som har samband med den egna näringsverksamheten. Tillverkaren är en näringsidkare med särskilt inflytande över en varas säkerhet. Distributören är den som är verksam i distributionsledet och vars verksamhet inte påverkar en varas säkerhet. Distributören skall dock ändå medverka till att tillverkaren kan fullgöra sina skyldigheter (21 § PSL). Det kan handla om att vidarebefordra information om riskerna med en viss produkt och att dokumentera varornas ursprung. Tillverkare måste dessutom vid tydliga tecken på att en vara inte uppfyller gällande krav och därför är farlig, agera aktivt för att med säkerhet konstatera om det stämmer.¹³⁶

Återkallelse av en vara från konsumenterna är en mer ingripande åtgärd än om den endast berör distributörerna. Istället för att som i direktivet använda begreppet tillbakadragande för att beskriva återkallande från senare distributionsled, valde man att använda begreppet återkallelse som ett gemensamt begrepp för två olika typer av åtgärder.¹³⁷

4.3.1 Aktualisering av återkallelse

I kapitel tre redovisades olika standarder och kriterier vid bedömning av om en vara inte kunde anses säker och därmed farlig. Att en vara inte fullständigt uppfyller säkerhetskraven medför inte per automatik att den skall återkallas. Återkallelse kommer endast i fråga när produkten innebär fara av viss dignitet.¹³⁸ I den nuvarande produktsäkerhetslagen föreskrivs att återkallelse skall ske om det behövs för att förebygga skadefall och i en omfattning som är skälig med hänsyn till behovet att förebygga skadefall (15 § 1-2 st.). Det hör samman med att proportionalitetsprincipen och

¹³² Produktsäkerhetslag (2004:451).

¹³³ Definition av farlig vara återfinns i avsnitt 3.3.3.

¹³⁴ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 116.

¹³⁵ Levin Marianne i Karnov-Plus 2007, kommentar till 15 § PSL.

¹³⁶ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 116.

¹³⁷ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 117.

¹³⁸ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 116.

försiktighetsprincipen är styrande vid bedömning av återkallelse, vilket kommer att beskrivas mer utförligt i nästkommande avsnitt.¹³⁹ Återkallelsen måste dessutom möjliggöra att risken faktiskt undanröjs. I den äldre lagen förklarades detta genom att ett åläggande skulle meddelas endast om den skadeförebyggande verkan åtgärden har, kan antas inte vara obetydlig. Dess förarbeten uttrycker också att det finns ett grundläggande krav på att en återkallelse skall vara effektiv.¹⁴⁰ Samma krav gäller idag. Det synsätt som funnits sedan länge stämmer överens med hur återkallelse och proportionalitetsbedömning skall genomföras enligt direktivet.¹⁴¹

För att en återkallelse ska uppfylla kravet på att vara effektiv skall principerna om proportionalitet och försiktighet tillämpas när frågan om vilken åtgärd som kan vara lämplig avgörs. I lagförslaget angavs att principerna uttryckligen skulle anges i lagen, vilket inte genomfördes. Orsaken till att principerna inte angavs i lagen var att Lagrådet ansåg att det skulle få stora konsekvenser vid utformningar av lagar på andra områden. Dessutom påpekade Lagrådet att allmänt gällande rättsliga principer alltid skall beaktas utan att det är särskilt föreskrivet.¹⁴² Eftersom både proportionalitetsprincipen och försiktighetsprincipen är gemenskapsrättsliga principer skall de i alla fall iakttas vid tillämpning av en lag och behöver därför inte uttryckas i lagtexten.¹⁴³

Det underströks i propositionen till produktsäkerhetslagen att ett föreläggande om återkallelse först och främst skall meddelas tillverkaren. Om denne inte finns i Sverige kan en distributör som fört in varan i landet bli skyldig att återkalla. Ett problem kan ligga i att veta vilken eller vilka distributörer som fört in den farliga varan på den svenska marknaden. En distributör skall dock inte enligt den nya produktsäkerhetslagen vara skyldig att bevisa denne *inte* har tillhandahållit en enskild vara om det skulle vara oklart var en viss produkt kommer ifrån. Enligt den gamla lagen blev en distributör som ålades återkallelse tvingad att utge kompensation för alla varor föreläggandet gällde om distributören inte kunde visa att någon annan tillhandahållit en viss vara. Det ansågs vara orimligt att en näringsidkare i brist på bevis skulle få utge ersättning för en vara som en annan distributör tillhandahållit och inte bli kompenserad för det. Återkallelseförfarandet antogs inte heller bli mindre effektivt. Nu skall i stället allmänna principer för bevisbörda gälla.¹⁴⁴

Med den nya lagen kan Konsumentverket som tillsynsmyndighet ålägga en näringsidkare att återkalla en vara genom ett förvaltningsbeslut. Förvaltningsbeslutet kan dock även gälla andra åtgärder. Om en näringsidkare anser myndighetens åläggande vara ett för strängt ingripande kan ärendet numera handläggas i allmän förvaltningsdomstol. När en

¹³⁹ Norin, 2004, s. 15.

¹⁴⁰ Prop. 1988/89:23 om produktsäkerhetslag, s. 43 f..

¹⁴¹ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 116.

¹⁴² Norin, 2004, s. 15.

¹⁴³ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 91.

¹⁴⁴ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 141.

förvaltningsdomstol har att avgöra om en återkallelse är rättmätigt ålagd skall de allmänna principerna för bevisbörda beaktas. Myndigheten har som huvudregel bevisbörda för skyldigheter som skall prövas. Det finns dock många undantagssituationer.¹⁴⁵ I förvaltningsmål finns endast allmänna riktpunkter för bevisbördan som har utgångspunkt i den materiella lagstiftningens skyddsintressen.¹⁴⁶ I mål om återkallelse skall näringsidkarens skyldighet att genomföra en återkallelse utredas. Då torde Konsumentverket ha att visa utredning om att en vara inte uppnår de krav som uppställts för en viss typ av produkt. Näringsidkaren måste ha möjlighet att genom produktsäkerhetslagens skälighetsbedömning kräva att Konsumentverket visar vad åläggandet grundar sig på. Dock påstås i en artikel från Sveriges Radio att ”bevisbördan kommer att ligga hos producenterna”¹⁴⁷. Det torde dock vara tveksamt om det endast är näringsidkaren idag som skall visa att en produkt denne tillhandahåller är ofarlig, utan att tillsynsmyndigheten förväntas förebringa viss utredning. En tillverkare måste dock visa att produkten är kontrollerad och godkänd enligt kraven på området. Domstolen gör sedan en avvägning på det sätt som marknadsdomstolen tidigare utförde i mål om produktsäkerhet och återkallelse.

4.3.1.1 Proportionalitetsprincipen

Produktsäkerhetslagen och särskilt möjligheten till återkallelse grundar sig på proportionalitetsprincipen. Det framgår i det som redan nämnts, att ’återkallelse skall ske om det behövs, och i den omfattning som krävs för att förebygga skadefall’ (15 § 1-2 st.). Återkallelsen ska tjäna som en sista utväg för att skydda konsumenter från personskador. Andra mindre ingripande åtgärder skall alltid vara det första steget för att förebygga risker, då kostnaderna som uppkommer för en näringsidkare vid vidtagandet av återkallelseåtgärder i många fall kan antas bli höga. Dessa kostnader tillsammans med vikten av att varors fria rörlighet inte förhindras skall vägas mot den risk för skada som en vara innebär. Risken skall mätas både i allvarlighetsgrad och i omfattning. Om en åtgärd bedöms behöva vidtas, får den inte vara mer ingripande än vad som är nödvändigt för att risken ska minimeras.¹⁴⁸

Först på senare år har proportionalitetsprincipen kommit att erkännas som en allmänt tillämplig rättsprincip genom en uttrycklig förklaring av Regeringsrätten i ett fall från 1999.¹⁴⁹ Principen har kommit att användas i svensk rätt på grund av påverkan från både EG-rätten och Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna och de grundläggande

¹⁴⁵ Diesen Christian, *Bevisprövning i förvaltningsmål*, Norstedts Juridik, Stockholm 2003 s. 63.

¹⁴⁶ Wennergren Bertil, *Förvaltningsprocesslagen m.m., En kommentar*, uppl. 4, Norstedts Juridik, Stockholm 2001.

¹⁴⁷ <http://www.sr.se/ekot/arkiv.asp?DagensDatum=2003-05-17&Artikel=233010>, senast besökt 2007-03-04.

¹⁴⁸ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 89.

¹⁴⁹ RÅ 1999 ref. 76, s. 468.

friheterna. Den innefattar krav på balans mellan mål och medel. Vid ingripande från det allmännas sida, som det handlar om när en tillverkare blir ålagd att vidta åtgärder gällande produktsäkerhet, är det tre aspekter som måste beaktas. Dessa är ändamålsenlighet, nödvändighet och proportionalitet i strikt mening.¹⁵⁰ När dessa läggs till grund för ett övervägande om krav på en tillverkare att återkalla en produkt skulle följande reflektioner kunna bli aktuella. Först och främst måste ingreppet vara ändamålsenligt. Det skall stå klart att det är återkallelse som behövs i det aktuella fallet. Ingreppet måste också vara nödvändigt i bemärkelsen att mindre långtgående åtgärder som varningsinformation inte är tillräckliga. Till sist ska en bedömning ske av huruvida ingreppets fördelar för det allmänna står i rimlig proportion till den skada den enskilde får utstå. För en tillverkare är det oftast en ekonomisk skada denne drabbas av, vilken måste kunna rättfärdigas av de skadefall konsumenterna beskyddas ifrån.¹⁵¹ Proportionalitetsprincipen skall tillämpas på samma sätt när en tillverkare vidtar en frivillig återkallelse.

4.3.1.2 Försiktighetsprincipen

EG-domstolen har uttalat, bland annat i ett mål från 2000¹⁵², att försiktighetsprincipen skall ses som en allmän gemenskapsrättslig princip som är autonomt tillämplig inom alla områden för att säkerställa en hög skyddsnivå för hälsa, konsumentssäkerhet och miljö. Enligt denna princip är ansvariga myndigheter skyldiga att vidta åtgärder för att bevara folkhälsa, säkerhet och miljö, vilka skall tillmätas större vikt än ekonomiska intressen.¹⁵³ I EG-rättsfallet som handlade om förbud om vidare försäljning av ett godkänt läkemedel, framkom det att det räcker att presentera ”allvarliga och övertygande indicier” som ger upphov till ett rimligt tvivel på en varas säkerhet och effektivitet för att den inte skall tillåtas att säljas. Det räcker således med allvarliga *misstankar* om en förväntad risk för skada för att det ska anses som rimligt att ingripa. Detta för att folkhälsan anses viktigare än ekonomiska aspekter.

4.3.1.3 Återkallelse för att förebygga skadefall

För att avgöra när en återkallelse anses nödvändig är kommentarer till den äldre regleringen till god hjälp samt rättsfall där den äldre lagen har tillämpats. Den äldre produktsäkerhetslagens paragraf om återkallelse var utformad på ett annat sätt än den är idag. Förutom att skador på egendom var inbegripna kunde en näringsidkare åläggas att återkalla en vara som medförde *särskild risk för skada på person*. Den nuvarande lagen tillkännager redan i första paragrafen att syftet med lagen är att säkerställa att varor inte orsakar skada på person. Återkallelse skall ske *om det behövs för att förebygga skadefall*. Omfattningen av återkallelsen skall därtill vara

¹⁵⁰ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 88.

¹⁵¹ Utifrån propositionens beskrivning är det mina tankar om hur ett övervägande om återkallelse skulle gå till.

¹⁵² Mål T-74/00 *Artegodan mot Kommissionen*, p. 181-195.

¹⁵³ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 90-91.

skälig med hänsyn till behovet av att förebygga skadefall. Med formuleringarna i åtanke kan frågan ställas om behov av att förebygga skadefall kan likställas med särskild risk för skada på person. Det torde det kunna göras. Syftet med att en ny produktsäkerhetslag stiftades var att EU:s direktiv skulle genomföras i svensk rätt.¹⁵⁴ Enligt regeringens proposition som föregick den nya lagen motsvarar skyldigheten att återkalla varor som är föreskriven i direktivet i allt väsentligt det som reglerades i den föregående produktsäkerhetslagen. En av skillnaderna som påpekades var att skyldigheten för näringsidkare att själva vidta återkallelse endast följde indirekt av lagen.¹⁵⁵ Dessutom torde ett förebyggande av skadefall genom återkallelse ske vid särskild risk för skada på person och uttrycken kan sägas vara alternativa sätt att uttrycka samma sak. Därmed kan antas att lagstiftaren inte har haft för avsikt att skärpa reglerna om återkallelse utan att samma överväganden som tidigare skulle göras. Den nya lagens uppgift är istället att tydligare än tidigare visa på de skyldigheter den enskilde näringsidkaren har.

Kommentarer till den äldre lagen kan så som redan påpekats bistå med information vid tillämpningen av den nya lagen. Återkallelse och varningsinformation är de åtgärder som kan vidtas när det har konstaterats att en farlig vara redan finns ute hos konsumenter. Valet mellan dessa åtgärder görs på grundval av vad som är minst kostnadskrävande men ändå uppfyller syftet med att förebygga skadefall.

Information som sänds i efterhand ut till dem som köpt en farlig vara är i de flesta fall den åtgärd som kräver den minsta insatsen av resurser för näringsidkaren.¹⁵⁶ Dock måste informationen till konsumenten leda till att denne själv kan undanröja skaderisken. Om så är fallet beror på skaderisken art men också förmågan hos innehavarna att på egen hand kunna rätta till felet. De anvisningar som konsumenten får ta del av får inte kräva för mycket av denne utan åtgärden skall ligga inom gränsen för vad som kan förväntas av en medelkonsument. Bedöms inte detta vara rimligt blir återkallelse istället aktuellt.¹⁵⁷

Vid stor risk för allvarliga personskador utgör återkallelse det alternativ som ligger närmast till hands.¹⁵⁸ Behov att förebygga skadefall uppkommer, som tidigare påpekats, när det finns särskild risk för skada på person. Risken, som beskriver sannolikheten av att något skall inträffa, skall vara av en viss dignitet. Behovet av att vidta återkallelse som åtgärd beror på den totala faran uttryckt som ett farerekvisit. Detta farerekvisit anger hur stor risken för skada är i kombination med omfattningen eller allvaret i den riskerade skadan. En produkt som kan medföra smärre eller obetydliga skador, men där sannolikheten för att denna typ av skada uppstår bedöms som hög kan motivera att produkten återkallas. Detta gäller även när risken

¹⁵⁴ SOU 2003:82 Säkra produkter, s. 89.

¹⁵⁵ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 116.

¹⁵⁶ Gustafsson, 1989, s. 73.

¹⁵⁷ Gustafsson, 1989, s. 73.

¹⁵⁸ Gustafsson, 1989, s. 73.

bedöms som låg, men användandet av produkten kan medföra allvarliga skador. Det är denna bedömning som måste göras innan beslut om återkallelse fattas. När risk finns för dödsfall eller allvarlig personskada bör en åtgärd alltid vidtas, medan obetydliga personskador måste antas bli mycket frekventa för att föranleda åtgärder.¹⁵⁹

4.3.1.4 Marknadsdomstolens praxis

Som tidigare har redogjorts för avgör inte längre MD de fall som gäller produktsäkerhet och återkallelse. Numera kan Konsumentverket, i de fall det är tillsynsmyndighet för produktområdet vid behov direkt ålägga en tillverkare eller distributör att vidta en åtgärd. Beslutet kan överklagas i allmän förvaltningsdomstol. Eftersom inga produktsäkerhetsmål har avgjorts enligt den nya lagen finns endast äldre fall från MD att tillgå. Fallen kan dock visa på den bedömning som utförs när en sådan ingripande åtgärd som återkallelse aktualiseras.

I ett relativt nyligen avgjort fall i MD drogs ett yrkande tillbaka från KO om att affärskedjan Jysk skulle återkalla småbarnssängar vilka ansågs vara farliga.¹⁶⁰ Orsaken var att Jysk på eget initiativ hade genomfört en annonsering om återkallelse. Däremot förbjöds Jysk att tillhanda småbarnssängar som innebar en skaderisk genom att inte uppfylla fastställda krav i Svensk Standard.¹⁶¹ Av MD:s resonemang följer att en standard för en småbarnssäng har utarbetats för att denna inte skall innebära risk för skada. När en sådan standard inte har uppfyllts i väsentliga delar innebär det en risk för skada på person enligt vad produktsäkerhetslagen föreskriver. Eftersom sängarnas utformning ansågs vara förenade med fara för dödsolyckor ansågs ej mindre ingripande åtgärd än förbud för försäljning kunna undanröja risken. MD konstaterade att stor vikt måste läggas vid de säkerhetsnormer en viss produkt omfattas av när en riskbedömning utförs.

I ett annat fall förbjöd MD en tillverkare att fortsätta sälja leksakspistoler där de tillhörande pilarna utformade som en sugpropp var för korta och därför innebar risk för kvävning.¹⁶² Leksaken uppfyllde inte leksaksstandarden på området som angav en viss minimilängd. Det hade visats att dödsfall inträffat med liknande produkter och MD fann att pilarna var så farliga att ett förbud att fortsätta försäljning inte var ett för långtgående ingrepp. Ett åläggande om återkallelse meddelades inte eftersom MD sammantaget ansåg att ett sådant ingripande inte skulle få annat än en obetydlig skadeförebyggande verkan. Pistolerna hade en relativt kort livslängd.¹⁶³ På samma sätt har återkallelsefrågan bedömts i ytterligare fall gällande leksakspistoler med knallpulver som åstadkom för hög ljudnivå¹⁶⁴ samt tändare som genom sin likhet med mobiltelefoner

¹⁵⁹ Gustafsson, 1989, s. 59.

¹⁶⁰ MD 2005:15

¹⁶¹ I detta fall SS-EN 716-1:1995 och SS-EN 716-2:1995.

¹⁶² MD 2003:18.

¹⁶³ MD 2003:18, s. 361.

¹⁶⁴ MD 2004:1.

kunde locka barn till lek¹⁶⁵. För båda varutyperna förbjöds vidare försäljning, eftersom de ansågs innebära särskild risk för skada. Med hänvisning till det tidigare nämnda rättsfallet med sugproppspilarna underströks även i dessa fall hur betydelsefulla gällande standarder på området är för bedömningen av om en produkt är säker eller innebär särskild risk för skada. Knallpulverpistolerna överskred vid tidpunkten nyligen fastställd standard för ljudnivå. Leksakspistolens varningstext för att en skarp sort av knallpulver kunde ge en högre ljudnivå ansågs inte kunna hindra användningen av denna. Med hänvisning till MD 1994:7 bedömde MD att för dem som drabbas mindre hörselskador är att anse som sådana allvarliga personskador som bör föranleda ingripande. Leksakspistolerna är dessutom avsedda att användas av barn som kan förväntas använda dem på ett oförnuftigt sätt.¹⁶⁶ Vad gäller återkallelse antogs det vid en samlad bedömning inte heller i detta fall få en skadeförebyggande verkan som var annat än obetydlig. Detta grundades på det begränsade antal pistoler som hade sålts samt att hållbarheten av dem inte var säkert fastställd. Det innebar inte några hinder för ingripande trots att många av leksakspistolerna var inköpta före det att denna standard antagits. Ingripandet motiverades av att tidigare krav var för lågt ställda. Att ingripande kan ske även för de varor som är i överensstämmelse med tidigare standard men inte senare antagna fastställdes av MD även i ett rättsfall där en skallra innebar särskild risk för skada. När det gäller de cigarettändare som var utformade som en mobiltelefon ansågs de vara en förbrukningsvara. Dessutom hade endast få exemplar kommit ut på marknaden. Sammantaget bedömdes dessa omständigheter inte kunna ligga till grund för att återkallelseåläggande skulle vara aktuellt.¹⁶⁷

I ett annat fall som gällde en hoppunga för små barn,¹⁶⁸ kunde inte visas att denna medförde särskild risk för skada. Som underlag för denna bedömning i MD låg den provning som Konsumentverket hade genomfört och som ansågs motsvara den mindre belastning en hoppunga för små barn kunde förväntas utstå. I övrigt hade tillverkaren rättat till de brister som anmälts. De få exemplar som möjligtvis kunde förväntas finnas kvar hos konsumenterna kunde inte föranleda ett ingripande. Den nuvarande lagen innehåller visserligen inte formuleringen ”att återkallelse skall genomföras endast om den skadeförebyggande verkan kan antas inte vara obetydlig” som den äldre lagen gjorde.¹⁶⁹ En återkallelse skulle därmed inte genomföras om den inte förväntades ge ett gott resultat. Dagens lagstiftning uttrycker dock att återkallelse skall ”ske i en omfattning som är skäligen med hänsyn till behovet av att förebygga skadefall” (15 § PSL), vilket tillsammans med tillämpningen av proportionalitetsprincipen har samma innebörd som den äldre lagen.¹⁷⁰

¹⁶⁵ MD 2003:39.

¹⁶⁶ MD 2004:1, s. 34.

¹⁶⁷ MD 2003:39, s. 631.

¹⁶⁸ MD 1998:1.

¹⁶⁹ Produktsäkerhetslag (1988:1604) 8 §.

¹⁷⁰ Se avsnitt 4.3.1.

Återkallelse ålades däremot i ett fall gällande en skallra avsedd att fästas i en barnvagn eller småbarnssäng.¹⁷¹ I fallet anförs, liksom i dem som tidigare refererats till, att säkerhetsnormer enligt antagna standarder har stor betydelse vid bedömningen av om en produkt utgör en risk. Vid testning på Konsumentverkets initiativ har konstaterats att skallran inte uppfyllde två av punkterna i leksaksstandarden.¹⁷² Kvävningsrisk förelåg då skallran inte tålde det slagprov som genomfördes utan brast. Dessutom innehöll den lösa delar. Vidare kunde upphängningsanordningen sträckas för långt. På grund av detta bedömdes risk för skada på person föreligga.

4.3.2 Genomförande av återkallelse

Den nya produktsäkerhetslagen har behållit den detaljerade reglering om återkallelse som den äldre lagen innehöll trots att EU-direktivet inte reglerar detta på ett utförligt sätt. Från svensk sida har det inte ansetts finnas hinder för att svensk lagstiftning är mer detaljerad vad gäller former och villkor för återkallelse än vad EU-lagstiftningen föreskriver.¹⁷³ I produktsäkerhetsdirektivet har det således inte reglerats hur återkallelser ska genomföras i medlemsstaterna. Det enda som nämns är att uppförandekoder lämpligen kan följas och att återkallelsen skall ske mot compensation till den som införskaffat varan.

Direktivets krav på införande av återkallelse var i huvudsak desamma som de bestämmelser som sedan årtal fanns i svensk rätt. Med undantag från införandet av stadgandet att återkallelser till största del ska genomföras frivilligt av näringsidkare, behölls vid utformandet av den nya lagen den gamla regleringen av hur återkallelse skulle gå till. I propositionen från 2003 hänvisas därför till den proposition som föregick den äldre lagen för närmare beskrivning av återkallelsens genomförande. Den kan ske genom rättelse, utbyte eller återgång (16 § 1-3 p.). Dessa termer kan jämföras med de termer som används i konsumentköplagen vid fel på vara, avhjälpande av fel, omleverans och hävning.¹⁷⁴ Att olika termer har valts grundar sig på att produktsäkerhetslagen och den köprättsliga lagstiftningen har olika syften. Återkallelseåtgärderna och köprättsliga påföljder vid fel är därför inte identiska.¹⁷⁵

Kostnader för återkallelse kan i många fall bli mycket höga beroende på hur omfattande återkallelsen är och vilken typ av vara det gäller. I tidigare avsnitt framkom att marknaden för försäkringar gällande återkallelse fanns och kunde förväntas öka.¹⁷⁶ Idag erbjuds återkallelseförsäkring som ett

¹⁷¹ MD 1996:2.

¹⁷² SS-EN 71-1.

¹⁷³ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 116.

¹⁷⁴ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 115.

¹⁷⁵ Prop. 1988/89:23 om produktsäkerhetslag s. 95.

¹⁷⁶ Se avsnitt 2.2.3.1.

tillägg till företagsförsäkringen hos ett av de större försäkringsbolagen. Företagen verkar dock inte regelmässigt ta denna typ av försäkring.¹⁷⁷

4.3.2.1 Erbjudande till konsument

När det klargjorts att återkallelse är den åtgärd som krävs för att undanröja skaderisken hos en farlig produkt skall valet göras mellan de tre åtgärderna; rättelse utbyte och återgång. Vid valet skall beaktas hur skadan mest effektivt förebyggs, men även kostnaderna för näringsidkaren. Om åtgärderna är likvärdiga i effektivitet bör den för näringsidkaren minst kostsamma väljas. För dyra kapitalvaror är rättelse oftast det mest ekonomiska alternativet. Genom reparation eller ett utbyte av en felaktig komponent kan dessa varor i många fall fungera normalt. Det kan räcka med att varan, t.ex. en bil lämnas i på en verkstad som näringsidkaren anlitar. Billigare förbrukningsvaror återgår oftare till säljaren och kan om möjligt bytas till en ny vara, annars lämnas ersättning. Det antas vara det alternativet som kräver de minsta administrativa resurserna.¹⁷⁸

De som köpt farliga produkter skall nås av ett erbjudande om planerad åtgärd och de villkor som denna är förenad med. Dessa erbjudanden förväntas kunna fullgöras utan att konsumenten drabbas av kostnader. Istället måste erbjudandet om att avhjälpa en skaderisk vara så effektivt och så attraktivt så att det i möjligaste mån utnyttjas. Enligt propositionen skall det inte vara för komplicerat för konsumenten att följa återkallelse-erbjudandet. Om t.ex. erbjudandet tar alltför stor tid för konsumenter att anta finns stor risk att det inte utnyttjas överhuvudtaget. Framför allt är det viktigt är att åtgärderna sker så skyndsamt som möjligt för att förebygga skadefall.

Förutom att riskerna med den farliga produkten presenteras och att återkallelseerbjudandet har fördelaktiga villkor, är det viktigt att utforma erbjudandet på ett sätt som motiverar konsumenten till handling. Det ska om möjligt undvikas att en konsument väljer att fortsätta använda och därmed underkasta sig risken med den farliga varan. Dessutom ska en konsument av en vara få ekonomisk kompensation om det inte finns möjlighet att byta ut varan till en felfri. Ersättningen skall i princip motsvara kostnaden av att köpa en likvärdig produkt som den som återlämnats. Dock kan det i vissa fall vara rimligt att ett skäligen avdrag görs som motsvarar den nytta som varan inneburit på för användaren.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Vid granskning av de större svenska försäkringsbolagen var det endast If som erbjöd en specifik försäkring för återkallelse av farliga varor.

¹⁷⁸ Prop 1988/89:23 s 43 f.

¹⁷⁹ Prop 1988/89:23 s 43 f.

4.3.2.2 Hur information når konsumenter

Eftersom ett erbjudande om återkallelse brukar riktas till en obestämd krets innehavare torde det inte enligt avtalslagen¹⁸⁰ anses vara bindande anbud. Detta oavsett om det är en av företaget frivillig åtgärd, eller av tillsynsmyndigheten ålagd åtgärd. Istället ses det som en uppmaning till konsumenterna att själva lämna ett anbud genom att följa återkallelse-erbjudandet. Avtal uppstår då i enlighet med de i erbjudandet uppställda villkoren genom att näringsidkaren eller någon som företräder denne tar emot produkten när den lämnas in. Om ett erbjudande om återkallelse riktas till en konsument personligen torde det däremot ses som ett bindande anbud. Åläggande om återkallelse i sig ger följaktligen inte en konsument möjlighet att utkräva några åtgärder på civilrättslig väg förutsatt att inte ett löfte utgivits av näringsidkaren.¹⁸¹ Kravet på näringsidkaren att följa ett åläggande om återkallelse kan endast sanktioneras av tillsynsmyndigheten genom det vite som åläggandet vanligen förenas med (31 § PSL).

Anvisningar för hur information om vidtagen återkallelse ska nå ut till de av erbjudandet berörda konsumenterna är endast mycket allmänt beskrivna i produktsäkerhetslagen. Informationen skall nå ut till de berörda, genom direkta meddelanden, annonser eller andra framställningar som näringsidkaren använder i sin marknadsföring (14-16 §§ PSL). De vägar en näringsidkare väljer att nå ut till konsumenterna varierar. Vissa typer av varor har register för köpare vilket gör det möjligt att nå ut direkt till dem genom personligt riktade meddelanden. Återkallelse av en viss vara kan ha ett nyhetsvärde om den är uppseendeväckande vilket gör att media intresserar sig för att sprida informationen.

Återkallelsen skall dessutom ske ”i en omfattning som är skälig med hänsyn till behovet av att förebygga skadefall” (15 § 2 st. PSL). Hur omfattande insatsen för att informera berörda konsumenter om att en vara är föremål för en återkallelse beror på olika faktorer. Om risken för allvarlig skada är överhängande och varan har nått ut till en stor konsumentkrets krävs ett omfattande ingripande. Det kan vara rimligt att använda både tidningar och TV för att information om återkallelse skall nå fram. I enlighet med den tidigare beskrivna proportionalitetsprincipen måste ett avvägande göras mellan rimliga kostnader och den effekt informationen kan få.¹⁸² Näringsidkaren själv har ansetts vara den som lättast kan avgöra på vilket sätt återkallelseerbjudandet skall tillkännages för att nå ut till målgrupperna.¹⁸³

¹⁸⁰ Avtalslag (1915:218).

¹⁸¹ Prop 1988/89:23 s 43 f.

¹⁸² Prop 1988/89:23 s 102 f.

¹⁸³ Gustafsson, 1989, s. 84.

4.4 Frivilliga återkallelser

I dagens produktsäkerhetslag är huvudregeln att tillverkare på eget initiativ skall återkalla varor som anses vara farliga. Det är lagens grundsyn att betona tillverkarens eget ansvar. De avvägningar som föreskrivs i lagen i syfte att avgöra när återkallelse är en lämplig åtgärd skall vara vägledande i lika hög grad när återkallelse företas på frivillig väg som när ett åläggande av myndigheter sker. De allmänna principerna, som proportionalitetsprincipen och försiktighetsprincipen, skall även de beaktas då näringsidkaren vidtar åtgärden återkallelse frivilligt.¹⁸⁴

Den nya lagen betonar tillverkarens egenkontroll och ansvar. Näringsidkare skall endast tillhandahålla varor som är säkra och dessutom kontrollera att så är fallet. I bakgrunden finns myndigheten som kan agera och göra ingripanden genom förvaltningsbeslut om lagen inte följs. Lagstiftningen avser att fungera pådrivande för att företagare skall ta sitt ansvar.

Genom media nås konsumenter av information om återkallelser som pågår. Under år 2005 återkallade företaget Apple frivilligt datorbatterier som vid användning kunde överhettas och därmed orsaka brand vilket ett antal konsumentrapporter hade vittnat om.¹⁸⁵ Även Volvo beslutade att återkalla ett stort antal lastbilar under 2005. Återkallelseformen de hade valt var rättelse för att ägaren snabbt skulle få tillbaka fordonet när felet var åtgärdat. I tidningen Dagens Industri förklarade Volvos presschef att det var viktigt att innehavarna av lastbilarna var uppmärksamma och uppmanade till rättelse av felen som skulle ske på verkstäder.¹⁸⁶ På sin hemsida, men även i tidningar har klädkedjan Hennes & Mauritz annonserat om varor som de beslutat återkalla. Under hösten 2006 uppmanades konsumenterna lämna tillbaka en kompass fastsatt på barnjackor som visat sig vara otillförlitlig och innebära risk för skada.¹⁸⁷ Dessa exempel visar att det i många fall ligger i näringsidkarens intresse att återkalla farliga produkter från marknaden för att undvika att olyckor inträffar. Det skulle ge företagen negativ publicitet och skada deras renommé.

På Konsumentverkets hemsida lämnas varningar och information om återkallelse av ett flertal varor som inte uppfyller de säkerhetskrav som uppställts.¹⁸⁸ En av dessa är Biltema som tog beslut om att återkalla tre av dem tillverkade leksaker. Dessa var avsedda för små barn och innehöll smådelar vilka kunde lossna och innebära kvävningrisk. Åtgärden

¹⁸⁴ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 116.

¹⁸⁵ <https://depot.info.apple.com/batteryexchange/index.html?lang=sv&country=SE>, senast besökt 2007-03-04.

¹⁸⁶ <http://di.se/Nyheter/?O=Index&page=%2fAvdelningar%2fTelegramShow.aspx%3fnopopup%3d1%26dreTN%3d353388>, Senast besökt 2007-03-04.

¹⁸⁷ http://www.hm.com/se/omhm/kvalitet/terkalladeprodukter/20061010Istagbarkompasspjackafrbarn__productrecallpage1.nhtml, senast besökt 2007-03-04.

¹⁸⁸ www.konsumentverket.se, senast besökt 2007-02-20.

initierades genom att annonsera i bland annat Dagens Nyheter.¹⁸⁹ I annonsen upplystes konsumenter om att de som innehade någon av dessa leksaker kunde lämna tillbaka dem på närmsta varuhus och få en ersättningsvara i utbyte eller motsvarande ekonomisk ersättning.

Flertalet av de varor som omskrivs på Konsumentverkets hemsida är leksaker och andra varor som är ämnade för barns skötsel. Eftersom barn är särskilt skyddsvärda har produkter i deras närhet särskilt höga krav på säkerhet. Många av de frivilliga återkallelser som annonseras om gäller leksaker som är tillverkade för små barn. Dessa visar sig ha delar som inte sitter ordentligt fast och är farliga. Leksaker för barn under tre år får inte innehålla lösa delar. Det förklaras att kunder kan lämna in dessa leksaker där de köpt dem och få ersättning tillbaka. Konsumentverket varnar också för leksaker som innehåller magneter som om de sväljs kan orsaka skador på insidan av kroppen med dödsfall som följd. En av barnsäkerhetsexperterna meddelar att kontakt med tillverkare av leksaker som innehåller magneter kommer att vidtas och i vissa fall kommer återkallelse av dessa krävas om det inte sker frivilligt.¹⁹⁰

Marknadskontroller som genomförts av Sveriges Provnings och Forskningsinstitut presenteras av Konsumentverket. En av dessa gäller småbarnssängar vars säkerhet flertalet fall inte är tillfredsställande. Den åtgärd som myndigheten inledningsvis vidtar är att föra en dialog med företag om hur säkerheten skall förbättras.¹⁹¹ Anmälda olyckor har också skett med gästolar som i enlighet med gällande Europastandard inte konstruerats med ett stopp som hindrar den från att falla nerför en trappa. Även fall där handtag på barnvagnar lossnat har meddelats Konsumentverket. Reaktionen från myndigheten är att låta en marknadskontroll av produkterna genomföras för att sedan kunna bedriva ett fokuserat säkerhetsarbete.

4.5 Återkallelse- De lege ferenda

Den nya produktsäkerhetslagen förväntades ge konsumenterna ett ökat skydd.¹⁹² Lagen har nu varit gällande i tre år, vilket är en kort tid för att utvärdera om den inneburit bättre säkerhet hos produkter på marknaden. Genom att den nya produktsäkerhetslagen har formulerats positivt i bemärkelsen att varor på marknaden skall vara säkra, har förväntningarna på näringsidkares eget ansvarstagande accentuerats. Avsikten med förändringarna i den svenska lagen var inte att antalet återkallelser i sig skulle öka, utan betona att företag skulle arbeta med produktsäkerhet både i den förebyggande verksamheten men även när varor redan fanns ute på marknaden. Produktsäkerhetslagen skall som en samlad reglering och ett

¹⁸⁹ <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=547&a=602638&previousRenderType=3>, senast besökt 2007-03-03.

¹⁹⁰ www.konsumentverket.se

¹⁹¹ <http://www.konsumentverket.se/mallar/sv/pressmeddelande.asp?lngArticleID=4966&lngCategoryID=509>, senast besökt 2007-03-04.

¹⁹² Se avsnitt 3.2.

påtryckningsmedel verka för att företag försäkras sig om att produkter de tillhandahåller överensstämmer med krav som uppställts.

Konsumentverket har sedan den nya produktsäkerhetslagen började gälla, ännu inte ålagt någon näringsidkare att vidta åtgärden återkallelse. Därför har inte heller någon förvaltningsdomstol dömt i ett sådant mål. På Konsumentverkets hemsida beskrivs marknadskontroller som planeras att vidtas framöver, närmast av barnvagnar. Utgångspunkten är att sedan föra en dialog med näringsidkare om hur säkerhetsarbetet skall fortskrida. Först om ett sådant samarbete visar sig inte fungera kan åläggande om återkallelse och andra åtgärder bli aktuella.

Produktsäkerhetslagen från år 2004 och dess utformning är ett resultat av både 1988 års produktsäkerhetslag och direktivet från EU som implementerades. Som framfördes i kapitlet om EU:s inflytande förväntades dess direktiv fundamentalt påverka hur företag arbetar med produktsäkerhet.¹⁹³ I svensk rätt var det inte, som påpekats tidigare, en nyhet att återkallelse kunde åläggas av en myndighet. Verkningarna av den nya lagstiftningen i förhållande till tiden före den trädde i kraft blir kanske därför inte lika framträdande som i vissa andra EU-länder. Konsekvensen av den nya lagen på produktsäkerhetens område beror till stor del på hur den kommer att användas som påtryckningsmedel för att inte bli ineffektiv. I betänkandet framkommer att den nya lagen ställer krav på tillsynsmyndigheterna att bevaka och kontrollera om den efterlevs. Ett krav som inte hade ställts tidigare. Dessutom har näringsidkare ökade krav på eget ansvarstagande.

Enligt betänkandet syftar en effektiv tillämpning av lagen till ökad produktsäkerhet med minskade skador som följd, vilket samhällsekonomin i stort vinner på.¹⁹⁴ Många av näringsidkarnas skyldigheter följde redan indirekt av den äldre lagen vilket därför inte torde innebära ökade kostnader för näringsidkare i framtiden. Dessutom underlättas kontrollen av varornas säkerhet av de Europastandarder som har utvecklats och som utvecklas på allt fler produktområden. Detta kan ses som positivt och som ett värdefullt stöd framför allt för mindre företag med knappa resurser. Den nya lagen innehåller dock skyldigheter för näringsidkare som inte fanns med i den tidigare. Genom bland annat kontroller och märkning skall tillverkarna bidra till ökad produktsäkerhet. Samtidigt innebär detta ökade kostnader. Dock menas i propositionen att kostnaderna vägs upp av att varusäkerheten stärks. Dessutom betonas att samma lagstiftning gäller i hela EU vilket betyder att konkurrensen inte hämmas. Den förväntas istället motverka oseriösa näringsidkare som inte prioriterar säkerhetsfrågor.¹⁹⁵

¹⁹³ Fairgrieve och Howells, 2006 s. 59, se avsnitt 2.2.1.

¹⁹⁴ SOU 2003:82 Säkra produkter, s. 357-359.

¹⁹⁵ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 186.

5 Syntes och avslutande reflektioner

Syftet med uppsatsen var att utreda när återkallelse av en farlig vara skall genomföras enligt svensk rätt. I propositionen till den nya produktsäkerhetslagen framkommer att den ”vilar på proportionalitetsprincipen”¹⁹⁶ vilket visar sig särskilt i lagens femtonde paragraf där återkallelse regleras. Svårigheten med att definiera när återkallelse skall genomföras enligt svensk rätt, är det faktum att det är en balansgång mellan två motstående intressen. Å ena sidan är av betydelse att skydda konsumenter mot att farliga varor som kommit ut på marknaden orsakar olyckor. Å andra sidan skall den ekonomiska aspekten för näringsidkare beaktas. I avgörandet om återkallelse är nödvändig blir avvägningen det centrala.

5.1 För- och nackdelar med EU:s harmonisering

Orsaken till att EU:s medlemsländer väljer att harmonisera många delar inom konsumentlagstiftningen, bland annat direktivet om produktsäkerhet, är att främja den fria marknaden. Varor skall ha fri rörlighet över landgränserna och inte hindras av skilda regler och krav. Genom att gemensamma standarder arbetas fram i EU:s regi framstår med tydlighet en ram som näringsidkare i hela unionen har att rätta sig efter för att deras produkter skall förutsättas vara säkra. Minimiregler tillförsäkrar att varor som importeras från ett annat EU-land håller en viss standard. Dock har EU-lagstiftningen på många områden gått ett steg längre och verkat maximalt harmoniserande, det vill säga angett en övre gräns för vilken standard en produkt måste ha för att komma ut på marknaden. Dessutom stadgas att de enskilda EU-länderna inte får lagstifta ytterligare för olika produkter och på så sätt förbjuda import av produkter som inte uppfyller detta. Alla företag skall oberoende av i vilket land det finns ha samma chans att exportera och etablera sina varor i EU.

Kritik har dock framförts av Howells mot att harmoniseringen har forcerats. Härigenom har konsumenternas intressen inte längre högsta prioritet utan istället fokuseras på marknadsintressen.¹⁹⁷ Kritiken är enligt min mening befogad. Om total tillnärmning råder på produktsäkerhetsområdet kan inte länder ha skarpare lagstiftning för grupper av varor som anses särskilt skyddsvärda. Det kan vara ett problem eftersom jag hävdar att EU:s stater fortfarande är mycket olika på många områden. Staterna har skilda synsätt på säkerhet och frågor de värnar om. Jag vågar påstå att säkra produkter som håller bra kvalitet är något av en hjärtefråga för Sverige. När EU:s inre

¹⁹⁶ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 89.

¹⁹⁷ Howells, 2006, s. 63-68.

marknad skall vara öppen för produkter som uppfyller EU:s regler kan inte importen och försäljningen av vissa varor begränsas i Sverige. Från Konsumentverket rapporterades att Sverige är ledande inom barnsäkerhet men att avkall får göras i många fall, exempelvis vad gäller fotbroms på barncyklar. Det är oroande om inte Sverige själv får avgöra vad som är en godtagbar säkerhetsnivå.

Så länge säkerheten håller godtagbar standard kan det dock vara gynnsamt att hålla ett gott samarbete inom EU, då det gemensamt kan göras satsningar angående framtagande av kontroller och standarder för att öka produktsäkerheten. Systemet med notifiering genom RAPEX är till fördel för att snabbt sprida information mellan länderna. Det som kan invändas är möjligen att systemet inte inkluderar länder utanför EU som inte får samma möjlighet att skydda sig mot farliga varor som EU-ländernas konsumenter upplysts om.

Den svenska produktsäkerhetslagstiftningen har redovisats med fokus på varor i näringsverksamhet. Lagen gäller även varor som tillhandahålls i offentlig verksamhet, vilket inte beskrivs närmare i uppsatsen. Att såväl varor inom näringsverksamhet som inom offentlig verksamhet behandlas inom ramen för lagen kan innebära att svensk lagstiftning är mer beskyddande än EU:s direktiv förespråkar. Varor som riskerar att orsaka endast egendomsskada, vilket den tidigare lagen innefattade, beslöt lagstiftaren att undanta från den nuvarande regleringen för att inte gå utanför EU-direktivets gränser. Om svensk lag är för omfattande skulle det kunna resultera i EG-rättsliga konsekvenser på samma sätt som för andra av EU:s medlemsstater.

5.2 Det svenska produktsäkerhetsskyddet

En viktig aspekt i denna uppsats är att uppmärksamma återkallelse som en del i det skydd för konsumenter som produktsäkerhetslagen avser att uppnå. I helhetsbilden av hur arbetet för att tillse att produkter på marknaden uppnår en skäligen säkerhetsnivå är återkallelse en åtgärd som tillgrips först när andra åtgärder har visat sig vara otillräckliga.¹⁹⁸ Återkallelse som ett medel för att skydda konsumenter, bör därför förstås i relation till övriga strävanden efter en tillfredsställande produktsäkerhetsnivå.

Ett förebyggande arbete är utgångspunkten i den nuvarande produktsäkerhetslagen. Lagen är formulerad som en uppmaning eller snarare ett konstaterande av att marknadens varor skall vara säkra, och därmed kan överträdelser bättre sanktioneras. Lagens effektivitet förväntas därmed öka.¹⁹⁹ Inför den äldre lagens tillkomst på 80-talet förekom dock diskussioner huruvida det var önskvärt att lagen skulle ge möjligheter för tillsynsmyndigheter att ålägga näringsidkare att vidta åtgärder. Röster

¹⁹⁸ Se avsnitt 4.3.1.

¹⁹⁹ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 92-93.

höjdes om att det skulle göra företag mindre ansvarstagande.²⁰⁰ De överväganden som gjordes talade dock för att denna typ av ingripanden i vissa fall kunde vara nödvändiga. Min mening är att lagstiftning om produktsäkerhet och en effektiv tillsyn av denna är erforderlig för att skydda konsumenterna från skada. Det torde visserligen ligga i varje tillverkares intresse att deras produkter fungerar tillfredställande och inte innebär några risker för användare av produkten. En väl fungerande marknad tvingar i viss mån näringsidkare att sälja bästa möjliga varor. Personskador orsakad av ett företags produkt kan allvarligt skada dennes renommé och goodwill. Därför ser man många frivilliga återkallelser och andra åtgärder genomföras av näringsidkare för att förhindra att olyckor uppstår och visa sin goda vilja. Jag ser dock inte marknaden som en ”magisk hand” som tillförlitligt tränger ut oseriösa företag. Dessa kan med klandervärda medel säkert orsaka mycket skada innan marknadskrafter reagerar. Konsumenter är inte alltid medvetna i sitt agerande utan förutsätter att det finns tillsynsmyndigheter som fungerar som garantier för såväl säkerhet som att produkten de köper skall fungera. Man tillskriver ”staten” en central roll i produktsäkerhetsarbetet. Därför fungerar, enligt min mening produktsäkerhetslagen som ett påtryckningsmedel för att företag seriöst arbetar med produktsäkerhet och har kontroller för detta. Dessutom bidrar den till att erfordrat ansvar att hålla en god produktsäkerhetsnivå uppfylls av näringsidkaren. Man kan ställa sig frågan vilken säkerhet olika produkter på marknaden skulle ha om inte produktsäkerhetslagstiftningen fanns. Svaret på denna fråga, som får ses som hypotetisk, har jag inte. Det är dock rimligt att anta att fler farliga produkter skulle finnas.

En lag med väl formulerat innehåll måste dock följas av en effektiv tillsyn för att bli verkningsfull. Tillsynen av vad produktsäkerhetslagen omfattar bedrivs av Konsumentverket. Betoningen ligger på förebyggande arbete och egenkontroller som tillverkare själva skall garantera att de utförs. Tillsynsmyndigheternas arbete utgår främst från marknadskontroller av varorna som redan är ute i handeln. En fara med detta är att myndigheten kommer in i ett för sent skede. Förmodligen utgör dock lagstiftningen samt vetskapen om kommande marknadskontroller ett incitament för att följa lagen. Av Konsumentverket beskrivs dialogen och samarbetet med näringslivet som en förutsättning för utvecklingen av produktsäkerheten. Det faktum att inget åläggande av åtgärd enligt den nya produktsäkerhetslagen ännu har förekommit kan ses som belägg för att lagen och samverkan kring denna har medfört positiva konsekvenser när det gäller produktsäkerheten. Speciellt bör noteras att det preventiva arbetet med denna lett till att när väl produkterna är ute på marknaden har de inte ålagts återkallelse.

Den fråga som hela produktsäkerhetslagstiftningen handlar om är när en vara är tillräckligt säker. Det har tidigare i uppsatsen konstaterats att säkerhet är ett relativt begrepp och att ingen absolut säkerhetsnivå går att uppnå. Kärnan är att finna ett gränssnitt då en vara anses vara *tillräckligt* säker. Utifrån detta kan säkerheten liksom kvaliteten variera beroende på

²⁰⁰ Se avsnitt 4.1.

andra faktorer som vilket pris en konsument är villig att betala. Bestämningen av om en vara är tillräckligt säker handlar om en avvägning mellan intresset av att skydda konsumenter från skador och hur tillverkare skall kunna leva upp till skyddet men ändå fortleva. För många typer av varor har det etablerats tydliga riktlinjer för var gränssnittet för säkerhet går, genom att en standard utarbetats. När standarder har utformats att kräva en skälig säkerhetsnivå främjar det fri rörlighet och fri konkurrens. Det skapar förutsättningar för alla företag på marknaden att följa säkerhetskrav som är tydliggjorda. Innovationskraften även hos mindre företag kan utvecklas eftersom standarder klart visar vad en tillverkare har att rätta sig efter i branschen. I de rättsfall från Marknadsdomstolen som presenterades tidigare i uppsatsen framkommer det att standarder tillmäts stor vikt. När det är tydligt vad en konsument kan förvänta sig har också tillsynen bättre förutsättningar att bli effektiv eftersom det bli tydligare för myndigheten när ett ingripande måste göras.

Av betydelse i produktsäkerhetsarbetet är dessutom näringsidkares skilda resurser att utveckla och kontrollera sina produkter. Stora företag kan förväntas ha större möjligheter att utveckla och kontrollera sina produkter innan de släpps ut på marknaden jämfört med små eller mindre företag. Dessutom är det rimligt att de har bättre ekonomiska förutsättningar att själva initiera återkallelse av en ”icke säker produkt” innan de bli ålagda detta. För små eller mindre företag kan självinitierade åtgärder bli så kostsamma att de inte går att genomföra. Därmed aktualiseras en av myndighet ålagd återkallelse. Ett företags ekonomiska resurser får anses ha betydelse för vilka åtgärder som är möjliga och de konsekvenser det kan ha för det enskilda företaget. I propositionen anses inte kostnaderna i slutändan utgöra något problem eftersom de vägs upp av att produktsäkerheten överlag ökar.²⁰¹ Jag vill dock belysa att vikten av att små företag har möjlighet att utvecklas och fortleva är ett skäl till att inte instifta alltför stränga regler om säkra produkter. Det skulle kunna hämma mångfalden på marknaden om bara vissa företag hade resurser att efterleva reglerna.

5.3 Återkallelse av en farlig vara

Återkallelse av en farlig vara skall ske i den mån det anses behövt för att förebygga skadefall. Det centrala i uppsatsens frågeställning är att fastställa när en produkt är så farlig att återkallelse är den enda utvägen. Det skall avgöras inte endast med fokus på hur stor fara en produkt måste innebära innan återkallelse blir aktuellt, utan också med hänsyn till de andra medel som kan tillgripas för att motverka de risker en farlig vara medför. Om en farlig vara utgör risk för dödsfall eller allvarlig personskada är återkallelse i regel den enda åtgärden som står till buds. När en sådan fara konstaterats kan det alltså förutsättas att en återkallelse skall genomföras om den kan antas bli effektiv. I övrigt skall en avvägning göras mellan konsumenternas behov av skydd och de ekonomiska intressen som företagen innehar.

²⁰¹ Prop. 2003/04:121 Ny produktsäkerhetslag s. 186.

Bedömningen görs utifrån proportionalitetsprincipen som innefattar balans mellan mål och medel. Denna bedömning skall göras utifrån flera aspekter. Åtgärden skall vara ändamålsenlig, det vill säga att den åtgärd som bäst främjar det som skall uppnås är den som skall vidtas. Återkallelsen måste också vara befogad. Det skall dessutom vara nödvändigt att vidta återkallelse i bemärkelsen att andra åtgärder t.ex. utgivande av varningsinformation, inte bedömts ge ett lika gott resultat. I strikt mening skall återkallelseåtgärden vara proportionerlig. Den kostnad som drabbar den som vidtar åtgärden måste kunna motiveras av det skydd som främjar konsumenter i minskade risker för skada. Avvägningen bygger på en helhetsbedömning. Uppskattningar av hur stor risk en felaktig vara kan utgöra och hur allvarlig skada riskens utlösande kan innebära är på samma sätt en del i prövningen. Ytterst innebär detta att prövningen inte enbart baseras på objektiva fakta utan även på subjektiva omdömen.

Även försiktighetsprincipen skall beaktas. Den innebär att människors säkerhet i sig skall vara viktigare än ekonomiska intressen. Härav följer att det skulle räcka med starka misstankar om att en produkt medför en risk att den kan orsaka skada för att det skall anses befogat att återkalla den. Återigen handlar det dock om att genom en avvägning avgöra om återkallelse är den åtgärd som krävs och ställa detta i relation till de ekonomiska konsekvenser den har.

I avvägningen har också produktens användares egenskaper relevans. Barn tillhör en grupp som är mer utsatt och skyddsvärd än andra grupper vilket ställer höga krav på produkter som används av eller för barn, som leksaker och andra artiklar. Dessa varor är nästan uteslutande de produkter som rättsfallen från Marknadsdomstolen handlar om. Orsaken är att dessa varor förutsätter särskilda egenskaper för att inte orsaka skador.

Näringsidkare, främst tillverkarna, är de som har ansvar för att tillse att endast säkra produkter finns i handeln. I denna skyldighet ingår att följa varorna, kontrollera och vara beredda att ingripa om en vara visar sig vara farlig. Tillsynsmyndighetens roll är i bakgrunden. Genom samarbete med företag deltar den i arbetet men kan dessutom ålägga en näringsidkare att vidta en åtgärd om denne inte själv tar initiativet. När en näringsidkare skall motverka att farliga produkter rör sig på marknaden skall denne göra samma avvägning som beskrivits ovan.

Sammantaget har ökad medvetenhet hos konsumenterna tillsammans med lagstiftningen lett till utveckling av produkter och dess säkerhet. Samtidigt innebär svårigheten med avvägningar och prioriteringar att utvecklingen av produktsäkerhetsarbetet måste vara ständigt pågående för att möta nya krav i ett föränderligt och mer globaliserat samhälle.

Käll- och litteraturförteckning

Svenskt offentligt tryck

Proposition 2004/05:98	Riktlinjer för marknads kontroll av produkter, m.m.
Proposition 2003/04:121	Ny produktsäkerhetslag.
Proposition 1988/89:23	Om produktsäkerhetslag.
SOU 2003:82	Säkra produkter.
SOU 1987:24	Produktsäkerhetslag Förslag av produktåterkallelsekommittén.

EG-rättsligt offentligt tryck

Rådets direktiv 2001/95/EG	av den 3 december 2001 om allmän produktsäkerhet.
Rådets direktiv 92/59/EEG	av den 29 juni 1992 om allmän produktsäkerhet.
Rådets direktiv 88/378/EEG	av den 3 maj 1988 om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om leksakers säkerhet.
Rådets direktiv 85/374/EEG	av den 25 juli 1985 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om skadeståndsansvar för produkter med säkerhetsbrister.

Litteratur

Diesen Christian, Lagervist Velos Roca, Annika, *Bevisprövning i förvaltningsmål*, Norstedts Juridik, Stockholm 2003.

Grobgeld Lennart, *Konsumenträtt Regler till hjälp och skydd för konsumenten*, 14:e uppl., Norstedts juridik, Stockholm 2005.

Gustafsson Lars R., *Produktsäkerhetslagen kommentar till lagstiftningen den 1 juli 1989*, (Publika) Allmänna förlaget, Stockholm 1989.

Howells Geraint, Weatherill Stephen, *Consumer Protection Law*, 2:a uppl., Ashgate, Aldershot 2005,

Sandgren Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod och argumentation*, Norstedts Juridik, Stockholm 2006.

Wennergren Bertil, *Förvaltningsprocesslagen m.m., En kommentar*, uppl. Norstedts Juridik, Stockholm 2001.

Österberg Carl-Johan, *Produktsäkerhet och produktansvar - nya förutsättningar för produktsäkerhetsarbetet*, EU-Biblioteket nr. 10, Ernst & Young, Malmö 1995

Tidskrifter

Aldred Carolyn, "E.U. directive boosts product recall totals", *Business insurance*, 40, 9, 2006, s. 17.

Aldred Carolyne, "Recall directive increases risk" *Business Insurance*, 39, 4, 2005, s. 17.

Dahlman Christian, "Produktsäkerhet och rättsekonomi", *Juridisk Tidskrift* 2 2001/2002 sidor.

Fairgrieve Duncan, Howells Geraint, "General Product Safety-a Revolution Through Reform?" *Modern Law Review* 2006 69 1 s. 59-69.

Howells Geraint, "The Rise of European Consumer Law-Whither National Consumer Law?", *Sydney Law Review*, 28, 1, 2006, s. 63-68.

Norin Anders, "Ny produktsäkerhetslag", *Ny Juridik* 3: 2004, sidor.

Tidningsartiklar

Bengtson Eva- Maria, "Sverige föredöme för EU. Europeiska krav formas efter svenska" *DN*, 11 maj 2005.

Westerlund Kenneth, "Giftiga barnsmücken säljs i Sverige", *Sydsvenskan*, 10 mars 2007.

Elektroniska källor och databaser

www.konsumentverket.se.

Karnov-Plus lagkommentarer 2006/2007.

www.oecd.org.

ec.europa.eu/consumers/cons_safe/prod_safe/gpsd/notification_dang_sv.pdf, senast besökt 2006-11-14.

ec.europa.eu/consumers/dyna/rapex/create_rapex.cfm?rx_id=104, senast besökt 2006-11-14.

http://www.eu-upplysningen.se/templates/EUU/standardTemplate____1635.aspx, senast besökt 2006-12-06.

www.cemarkning.nu, (hänvisning på Konsumentverkets hemsida), senast besökt 2007-01-07.

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=547&a=602638&previousRenderType=3>, senast besökt 2007-03-03.

<http://www.sr.se/ekot/arkiv.asp?DagensDatum=2003-05-17&Artikel=233010>, senast besökt 2007-03-04.

<https://depot.info.apple.com/batteryexchange/index.html?lang=sv&country=SE>, senast besökt 2007-03-04.

<http://di.se/Nyheter/?O=Index&page=%2fAvdelningar%2fTelegramShow.aspx%3fnopopup%3d1%26dreTN%3d353388>, Senast besökt 2007-03-04.

http://www.hm.com/se/omhm/kvalitet/terkalladeprodukter/20061010lstagbar_kompassjackafrbarn__productrecallpage1.nhtml, senast besökt 2007-03-04.

Övriga dokument

Vägledande dokument om sambandet mellan det allmänna produktsäkerhetsdirektivet och vissa sektorsdirektiv med bestämmelser om produktsäkerhet, Generaldirektoratet för hälsa och konsumentskydd (GD SANCO), November 2003.

Rättsfallsförteckning

Mål från EG-domstolen

Mål 183/00 *Gonzalez Sanchez v Medicina Asturiana* [2002] ECR I-3901.

Mål 52/00 *Commission v France* [2002] ECR I-3827.

Mål T-74/00 *Artegodan GmbH v. European Commission*.

Rättsfall från Regeringsrätten

RÅ 1999 ref. 76.

Rättsfall från Marknadsdomstolen

MD 2005:15.

MD 2004:1.

MD 2003:39.

MD 2003:18.

MD 1996:2.

MD 1995:28.

MD 1994:7.

MD 1991:30.

MD 1986:1.